

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

Навчально-науковий інститут комп'ютерних наук та управління проєктами
Кафедра інформаційних управляючих систем та технологій

"Допущений до захисту"

Завідувач кафедри ІУСТ

_____ _____

к.т.н, доц. Михелєв І.Л.

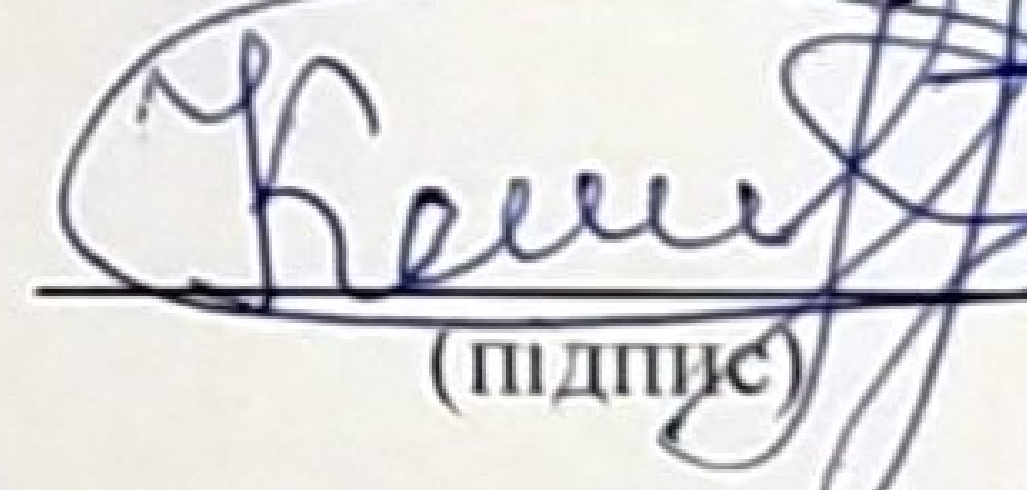
"_____" "_____" 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти "магістр"

**на тему: Вдосконалення системи моніторингу стану рослинного покриву
на територіях ПЗФ з використанням БПЛА**

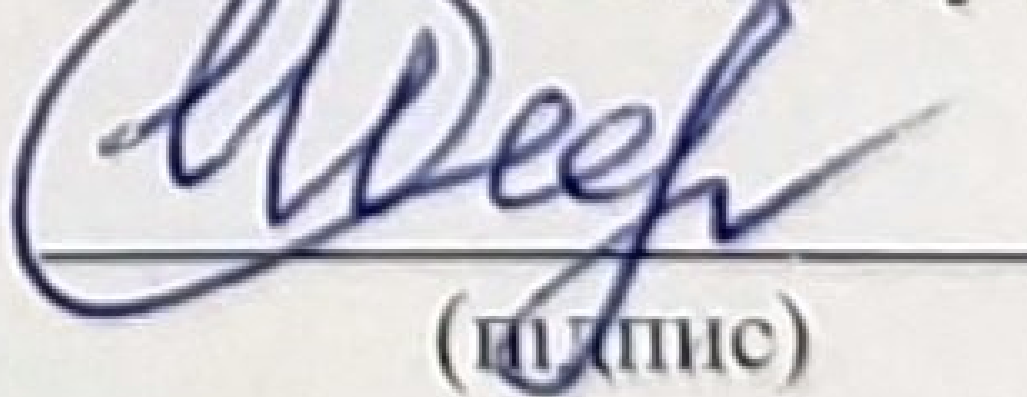
Виконав: студент групи 6181 м

 Куровський В.В.
(підпис)

Керівник роботи:

доцент кафедри екології та
природоохоронних ресурсів, к.т.н.,

(посада, науковий ступінь вчене звання)

 Магась Н.І.
(підпис)

м. Миколаїв – 2025 р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
Навчально-науковий інститут комп'ютерних наук та управління проєктами
Кафедра інформаційних управляючих систем та технологій
Спеціальність 101 "Екологія"
Освітня програма "Комп'ютерний еколого-економічний моніторинг"

"ЗАТВЕРДЖУЮ"

Гарант освітньої програми

к.т.н, доц. Мельничук С.С.

" ____ " _____ 2025 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
на здобуття ступеня вищої освіти "магістр"

Студенту Куровському Віктору Вячеславовичу
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: Вдосконалення системи моніторингу стану рослинного покриву на територіях ПЗФ з використанням БПЛА

Керівник роботи: Магась Наталія Іванівна, к.т.н., доцент

Затверджені наказом ректора № 1355-уч. від "14" листопада 2025 року.

2. Термін подання роботи: 15 грудня 2025 р.

3. Вихідні дані до проєкту (роботи) ДСТУ щодо обробки інформації, літературні джерела, технічна документація на існуючі аналоги систем, матеріали наукового стажування

4. Перелік питань, що належать до розробки (найменування розділів)

Визначення факторів впливу на стан рослинного покриву, дослідження існуючі методи моніторингу природоохоронних територій. Обґрунтування вибору технологій безпілотної аерозйомки та геоінформаційних систем для моніторингу рослинного покриву територій ПЗФ. Спроекувати архітектуру інформаційної системи моніторингу, розробити структуру геопросторової бази даних. Реалізувати прототип інформаційної системи з використанням PostgreSQL/PostGIS, провести техніко-економічне обґрунтування впровадження системи та розрахувати економічні вигоди від автоматизації процесів моніторингу для установ ПЗФ.

5. Перелік презентаційних матеріалів Презентація - 17 аркушів

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Павленко А.Ю.	05.09.2024	22.12.2024
2	Гайдаєнко О.В.	23.12.2024	15.06.2025
3	Павленко А.Ю.	15.06.2025	25.09.2025
4	Павленко А.Ю.	25.09.2025	14.11.2025
5	Павленко А.Ю.	25.09.2025	14.11.2025
6	Павленко А.Ю.	25.09.2025	14.11.2025

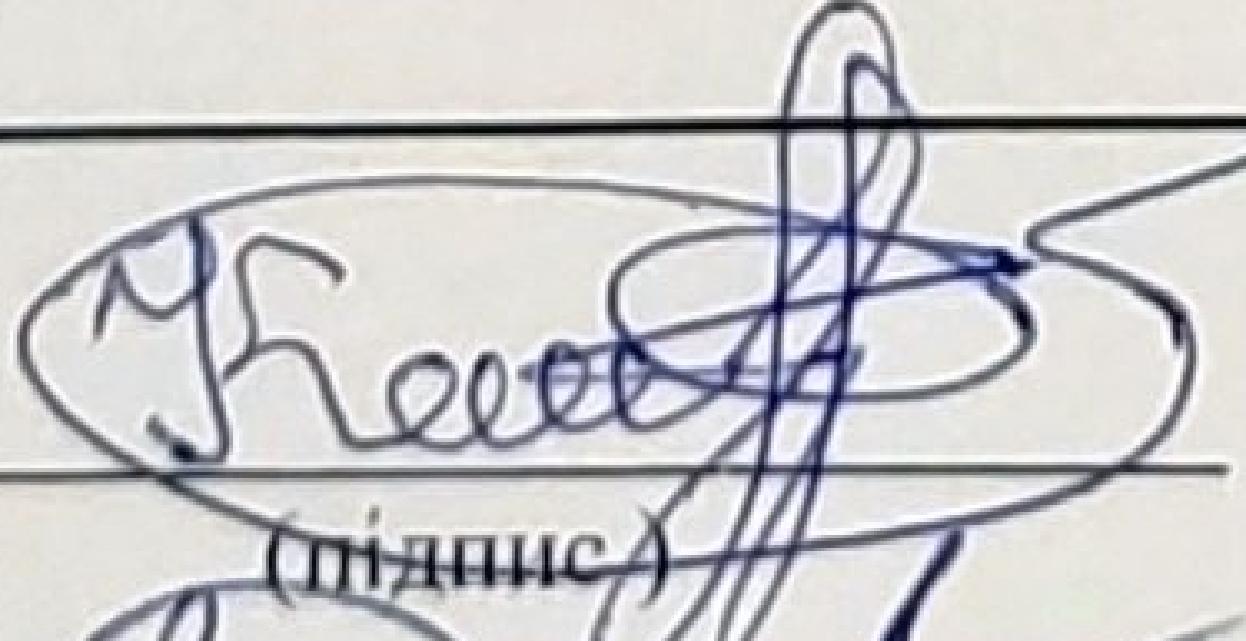
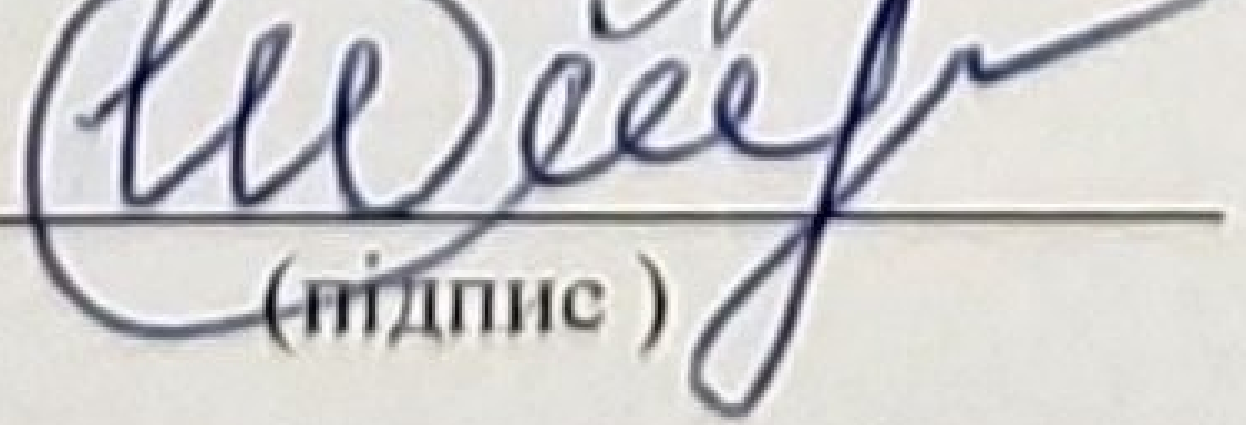
7. Дата видачі завдання 05 вересня 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Дослідження та аналіз предметної галузі	22.12.2024	
2	Розробка концепції	15.03.2025	
3	Розділ з розробки проектних рішень по системі (та її частинах)	15.06.2025	
4	Реалізація проекту та розробка робочої документації	25.09.2025	
5	Обчислення економічної ефективності	14.11.2025	
6	Вирішення питань охорони праці та навколишнього середовища	14.11.2025	
7	Оформлення пояснювальної записки	14.11.2025	
8	Подання магістерської роботи на перевірку на плагіат	16.11.2025	
9	Подання магістерської роботи рецензенту	20.11.2025	
10	Подання магістерської роботи на державний захист	15.12.2025	

Студент

Керівник роботи

(підпис)

(підпис)

Куровський В.В.
(ПІБ)

Магась Н.І.
(ПІБ)

АНОТАЦІЯ

Анотація: Кваліфікаційна робота присвячена розробці інформаційної системи моніторингу рослинного покриття територій природно-заповідного фонду з використанням безпілотних літальних апаратів. Проведено аналіз структури природно-заповідного фонду України, факторів впливу на стан рослинності та існуючих методів моніторингу. Обґрунтовано доцільність використання БПЛА з мультиспектральними камерами для автоматизованого контролю стану рослинного покриття на заповідних територіях.

Розроблено архітектуру інформаційної системи на основі PostgreSQL з PostGIS, Python з Flask та React.js. Спроековано структуру бази даних для зберігання геопросторових даних та метаданих знімків. Реалізовано модулі автоматичного розрахунку вегетаційних індексів (NDVI, SAVI, EVI), класифікації типів рослинності за допомогою алгоритмів машинного навчання та виявлення змін між періодами спостережень. Система забезпечує планування місій БПЛА, обробку мультиспектральних знімків, візуалізацію результатів на інтерактивних картах та автоматичну генерацію аналітичних звітів для природоохоронних установ.

Ключові слова: моніторинг рослинності, безпілотні літальні апарати, природно-заповідний фонд, вегетаційні індекси, дистанційне зондування.

Annotation: The master's thesis is devoted to developing an information system for monitoring vegetation cover of protected natural areas using unmanned aerial vehicles. The structure of Ukraine's protected natural fund, factors affecting vegetation condition, and existing monitoring methods have been analyzed. The feasibility of using UAVs with multispectral cameras for automated vegetation cover monitoring in protected areas is substantiated.

A three-tier information system architecture based on PostgreSQL with PostGIS, Python with Flask, and React.js has been developed. A database structure for storing geospatial data and image metadata has been designed. Modules for automatic

calculation of vegetation indices (NDVI, SAVI, EVI), vegetation type classification using machine learning algorithms, and change detection between observation periods have been implemented. The system provides UAV mission planning, multispectral image processing, results visualization on interactive maps, and automatic generation of analytical reports for nature conservation institutions.

Keywords: vegetation monitoring, unmanned aerial vehicles, protected natural fund, vegetation indices, remote sensing..

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. АНАЛІЗ ПРЕДМЕТНОЇ ОБЛАСТІ	9
1.1. Природно-заповідний фонд України та його значення	9
1.2. Фактори впливу на стан рослинного покриву територій ПЗФ	11
1.3. Необхідність моніторингу рослинного покриву на територіях ПЗФ	12
1.4. Організаційна структура природоохоронних установ	14
1.4.1. Загальні принципи організаційної структури	14
1.4.2. Перший рівень – керівництво установи	16
1.4.3. Другий рівень – функціональні (центральні) підрозділи	16
1.4.4. Третій рівень – територіальні підрозділи	18
1.4.5. Взаємодія підрозділів у контексті впровадження системи моніторингу	19
1.4.6. Правовий статус та підпорядкування	19
1.5. Огляд методів моніторингу рослинного покриву	20
1.5.1. Традиційні наземні методи	20
1.5.2. Методи дистанційного зондування	21
1.5.3. Переваги методу моніторингу з використанням БПЛА	21
1.6. Концепція системи моніторингу рослинного покриву з використанням БПЛА	24
1.7. Постановка задачі	27
Висновок	30
РОЗДІЛ 2. ПРОЕКТУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ РОСЛИННОГО ПОКРИВУ НА ТЕРИТОРІЯХ ПЗФ	32
2.1. Етапи розроблення системи та загальна архітектура	32
2.2. Визначення функціональних вимог до системи	36
2.3. Діаграма варіантів використання системи	40
2.4. Розробка алгоритмів обробки даних	53
2.5. Аналіз типів зібраних даних	54
2.6. Алгоритми фотограмметричної обробки RGB-зображень	54
2.7. Алгоритми обробки мультиспектральних зображень	55
2.8. Виявлення змін (Change Detection)	57
2.9. Алгоритми обробки тепловізійних зображень (опціонально)	58
2.10. Інтеграція з наземними даними	58
2.11. Оцінка ефективності алгоритмів	59
Висновок	59
РОЗДІЛ 3 РЕАЛІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ РОСЛИННОГО ПОКРИВУ ЗА ДОПОМОГОЮ БПЛА	62
3.1. Технологічний стек системи та архітектура	62
3.2. Структура бази даних та реалізація основних алгоритмів	64
3.3. Реалізація модулів обробки даних та інтерфейсів користувача	65
3.4. Тестування системи та валідація результатів	69
3.5. Екологічне обґрунтування системи моніторингу	73
Висновки	77
РОЗДІЛ 4. ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ	

МОНІТОРИНГУ РОСЛИННОГО ПОКРИВУ НА ТЕРИТОРІЯХ ПЗФ	79
4.1. Розрахунок витрат на створення та експлуатацію системи моніторинг	79
4.1.1. Капітальні витрати	79
4.1.2. Витрати на впровадження	81
4.1.3. Річні експлуатаційні витрати	82
4.2. Розрахунок економічних вигод від впровадження системи	83
4.3. Розрахунок терміну окупності та показників ефективності	84
4.4. Порівняльний аналіз з альтернативними варіантами	84
Висновок	84
РОЗДІЛ 5. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСІ МОНІТОРИНГУ РОСЛИННОГО ПОКРИВУ НА ТЕРИТОРІЯХ ПЗФ	86
5.1. Характеристика умов праці персоналу установи ПЗФ	86
5.1.1. Робоче місце в адміністративному приміщенні	86
5.1.2. Робота на території природно-заповідного фонду	86
5.2. Аналіз небезпечних та шкідливих виробничих факторів	87
5.2.1. Фактори в адміністративному приміщенні	87
5.2.2. Фактори на території ПЗФ	87
5.3. Заходи щодо забезпечення безпеки та охорони праці	88
5.3.1. Організаційні заходи	88
5.3.2. Засоби індивідуального захисту	88
5.3.3. Безпечна експлуатація БПЛА	89
5.4. Пожежна безпека та дії в надзвичайних ситуаціях	89
5.5. Режим праці та відпочинку	89
Висновок	90
Список використаних джерел	92

ВСТУП

Природно-заповідний фонд України є невід'ємною частиною національної екологічної системи та виконує критично важливу роль у збереженні біологічного різноманіття, підтриманні екологічного балансу та забезпеченні сталого розвитку держави [1]. Станом на 2024 рік площа природоохоронних територій України становить близько 7,5% від загальної території держави, що значно нижче рекомендованих міжнародних стандартів у 12-15%. В умовах обмеженої площі природоохоронних територій особливої актуальності набуває завдання ефективного моніторингу та управління існуючими об'єктами ПЗФ.

Рослинний покрив територій природно-заповідного фонду виконує ключові екосистемні функції: продукування кисню, депонування вуглецю, стабілізацію ґрунтів, регуляцію водного балансу та забезпечення середовища існування для тваринного світу. Порушення стану рослинності призводить до ланцюгових змін у екосистемах, зміни гідрологічного режиму та деградації природних комплексів [3]. Своєчасне виявлення негативних змін у рослинному покриві є критично важливим для прийняття природоохоронних рішень та запобігання необоротним екологічним наслідкам.

Актуальність обраної тематики зумовлена недостатньою ефективністю традиційних методів наземного моніторингу рослинного покриву на територіях ПЗФ. Класичні методи польових досліджень є трудомісткими, потребують значних людських ресурсів, характеризуються обмеженим територіальним охопленням та не забезпечують необхідної оперативності отримання даних. Сучасні установи ПЗФ стикаються з проблемою недостатнього фінансування та кадрового забезпечення, що унеможливорює регулярний якісний моніторинг великих територій традиційними методами. Впровадження інформаційних систем на основі безпілотних літальних апаратів та геоінформаційних технологій дозволяє автоматизувати процеси збору, обробки та аналізу даних про стан рослинності, підвищити оперативність моніторингу та знизити витрати на його проведення. Це

особливо важливо в умовах необхідності дотримання міжнародних зобов'язань України щодо збереження біорізноманіття та виконання вимог Конвенції про біологічне різноманіття.

Об'єкт дослідження – процеси моніторингу стану рослинного покриву на територіях природно-заповідного фонду України.

Предмет дослідження – інформаційні технології та методи для створення системи автоматизованого моніторингу рослинного покриву з використанням безпілотних літальних апаратів та геоінформаційних систем.

Мета роботи – розробка інформаційної системи моніторингу рослинного покриву територій природно-заповідного фонду з використанням безпілотних літальних апаратів для підвищення ефективності природоохоронного управління та забезпечення своєчасного виявлення негативних змін у природних екосистемах.

Завдання роботи:

1. Проаналізувати структуру природно-заповідного фонду України, визначити фактори впливу на стан рослинного покриву та дослідити існуючі методи моніторингу природоохоронних територій.
2. Обґрунтувати вибір технології безпіотної аерозйомки та геоінформаційних систем для моніторингу рослинного покриву територій ПЗФ.
3. Спроекувати архітектуру інформаційної системи моніторингу, розробити структуру геопросторової бази даних та визначити основні функціональні компоненти системи.
4. Реалізувати прототип інформаційної системи з використанням PostgreSQL/PostGIS, розробити алгоритми розрахунку вегетаційних індексів та модулі аналізу мультиспектральних знімків.
5. Провести техніко-економічне обґрунтування впровадження системи та розрахувати економічні вигоди від автоматизації процесів моніторингу для установ ПЗФ.

Методи дослідження включають аналіз літературних джерел з питань екологічного моніторингу та застосування геоінформаційних технологій, методи дистанційного зондування Землі, розрахунків вегетаційних індексів (NDVI, SAVI, EVI), проектування реляційних баз даних з просторовими розширеннями, об'єктно-орієнтоване програмування та веб-розробку.

Інформаційна база дослідження ґрунтується на законодавчих актах України у сфері охорони природно-заповідного фонду, нормативних документах з організації моніторингу природоохоронних територій, наукових публікаціях з питань застосування БПЛА в екологічному моніторингу, технічній документації виробників безпілотних систем та геоінформаційних платформ, а також даних про функціонування установ ПЗФ України.

Наукова новизна роботи полягає в запропонованому підході до інтеграції технологій безпіотної аерозйомки з геоінформаційними системами для автоматизованого моніторингу рослинного покриву природоохоронних територій, що включає розробку спеціалізованої бази даних з просторовими типами даних, алгоритмів автоматичного розрахунку вегетаційних індексів та методів виявлення змін у стані рослинності на основі мультитемпорального аналізу аерознімків.

Теоретична значущість роботи полягає в обґрунтуванні концепції інформаційної системи моніторингу рослинного покриву, яка може бути використана як основа для подальших досліджень у галузі цифрової трансформації природоохоронної діяльності та застосування технологій дистанційного зондування в управлінні екосистемами.

Практична значущість полягає в можливості використання розробленої системи установами природно-заповідного фонду України для підвищення ефективності моніторингу, зниження витрат на польові дослідження, автоматизації формування звітності та покращення інформаційного забезпечення природоохоронних рішень. Впровадження системи дозволить знизити потребу в польових роботах на 60-70%, підвищити частоту моніторингу та забезпечити

об'єктивну документацію стану рослинного покриву для ведення літопису природи.

Таким чином, дана робота спрямована на вирішення актуальних проблем моніторингу природоохоронних територій шляхом розробки сучасної інформаційної системи на основі технологій безпілотної аерозйомки та геоінформаційного аналізу, що є важливим кроком до цифровізації природоохоронної діяльності та підвищення ефективності управління природно-заповідним фондом України.

РОЗДІЛ 1. АНАЛІЗ ПРЕДМЕТНОЇ ОБЛАСТІ

1.1. Природно-заповідний фонд України та його значення

Природно-заповідний фонд (ПЗФ) України – це система природних територій та об'єктів, які мають особливу екологічну, наукову, естетичну та рекреаційну цінність. ПЗФ включає природні та історико-культурні комплекси, що перебувають під особливою охороною держави з метою збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, генофонду рослинного і тваринного світу, підтримання екологічного балансу та забезпечення умов для сталого розвитку суспільства.

Території та об'єкти природно-заповідного фонду відіграють ключову роль у функціонуванні екосистем України. Вони підтримують стабільність екологічних процесів, таких як утримання води в ґрунті, захист від ерозії, фільтрація забруднювачів, регуляція мікроклімату та забезпечення біорізноманіття. Рослинний покрив на територіях ПЗФ виконує критично важливі функції: продукування кисню, депонування вуглецю, стабілізацію ґрунтів, підтримання водного балансу та створення середовища існування для тваринного світу [5].

Порушення стану рослинного покриву на територіях ПЗФ призводить до ланцюгових змін у екосистемах. Наприклад, деградація лісових масивів може позначитися на гідрологічному режимі територій, змінити структуру ґрунтів і навіть вплинути на регіональний клімат. Це підкреслює необхідність постійного моніторингу стану рослинності на природоохоронних територіях як частини глобальних зусиль зі збереження біорізноманіття.

Згідно з Законом України "Про природно-заповідний фонд України", ПЗФ поділяється на кілька категорій залежно від природоохоронної, наукової, естетичної та інших цінностей [1]:

Природні заповідники – найвища категорія природоохоронних територій, де заборонена будь-яка господарська діяльність, крім наукових досліджень. Приклади: Поліський, Канівський, Карадазький природні заповідники.

Національні природні парки – великі природоохоронні території з цінними природними комплексами, що поєднують природоохоронну, наукову, освітню та рекреаційну функції. Приклади: Карпатський НПП, Шацький НПП, Подільські Товтри.

Біосферні заповідники – території міжнародного значення, що входять до Всесвітньої мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО. Приклади: Асканія-Нова, Дунайський, Чорноморський біосферні заповідники.

Регіональні ландшафтні парки – природоохоронні рекреаційні установи місцевого значення, створені для збереження цінних природних комплексів та організації екологічної освіти. Україна має понад 50 регіональних ландшафтних парків [4].

Заказники (загальнодержавного та місцевого значення) – природні території, створені для збереження та відтворення окремих компонентів природи (ландшафтні, лісові, ботанічні, орнітологічні та інші).

Пам'ятки природи – окремі природні об'єкти, що мають особливу наукову, естетичну чи історичну цінність (вікові дерева, водоспади, скелі, джерела).

Станом на 2024 рік площа ПЗФ України становить понад 4,5 млн гектарів, що складає приблизно 7,5% території держави. Це суттєво менше, ніж рекомендовані міжнародні стандарти (12-15%), що робить ефективне управління існуючими територіями особливо важливим завданням.

Охорона природоохоронних територій є частиною глобальних екологічних ініціатив. Конвенція про біологічне різноманіття (CBD) спрямована на запобігання втраті видів та екосистем. Програма "Червоний список Міжнародного союзу охорони природи (IUCN)" визначає пріоритети охорони екосистем. Україна як сторона цих міжнародних угод зобов'язана забезпечувати ефективний моніторинг та збереження своїх природоохоронних територій.

Законодавча база України регулює режими використання територій ПЗФ. Закон України "Про природно-заповідний фонд України" встановлює правові

основи організації, охорони та використання територій та об'єктів ПЗФ. Інші нормативні акти, включаючи постанови Кабінету Міністрів України та накази Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів, визначають конкретні вимоги до функціонування різних категорій природоохоронних територій.

1.2. Фактори впливу на стан рослинного покриву територій ПЗФ

На стан рослинного покриву територій природно-заповідного фонду впливає низка факторів, які можна умовно поділити на природні та антропогенні.

Природні фактори включають:

Зміни клімату. Глобальне потепління призводить до змін у структурі рослинних угруповань, зміщення меж рослинних зон, порушення сезонної ритміки розвитку рослин. Підвищення температури та зміна режиму опадів впливають на видовий склад фітоценозів, особливо чутливих екосистем степової та лісостепової зон.

Природні катастрофи. Посухи, урагани, паводки, лісові пожежі можуть спричиняти масштабні порушення рослинного покриву на великих площах. Відновлення екосистем після таких впливів може тривати десятиліття.

Природні сукцесійні процеси. У деяких випадках природні зміни рослинних угруповань відбуваються через природні процеси заміщення одних рослинних асоціацій іншими, що є нормальною динамікою екосистем.

Діяльність тварин. Популяції диких тварин (копитних, гризунів) можуть суттєво впливати на структуру рослинного покриву через випасання, викопування та інші форми взаємодії [6].

Антропогенні фактори мають особливо руйнівний вплив:

Незаконна господарська діяльність. Самовільні вирубки лісів, незаконне сінокосіння, випасання худоби на заповідних територіях, розорювання земель в охоронних зонах порушують цілісність природних комплексів.

Забруднення. Хімічні речовини з промислових викидів, сільськогосподарські стоки, забруднення повітря транспортом змінюють хімічний склад ґрунтів та

якість води, роблячи умови несприятливими для існування природних рослинних угруповань [8].

Рекреаційне навантаження. Неконтрольований туризм, витоптування трав'яного покриву на стежках, механічне пошкодження дерев та чагарників, забруднення територій відвідувачами негативно впливають на стан екосистем.

Пожежі антропогенного походження. Необережне поводження з вогнем, підпали сухої трави призводять до знищення значних площ рослинності, особливо в степових та лучних екосистемах.

Фрагментація територій. Будівництво доріг, ліній електропередач та інших інфраструктурних об'єктів порушує зв'язки між ділянками природних екосистем, що негативно впливає на їх функціонування [7].

Інвазійні види рослин. Проникнення адвентивних (чужорідних) видів рослин на територію ПЗФ може призводити до витіснення аборигенних видів та зміни структури природних фітоценозів.

1.3. Необхідність моніторингу рослинного покриву на територіях ПЗФ

Для ефективного управління територіями природно-заповідного фонду необхідно постійно відстежувати стан рослинного покриву. Екологічний моніторинг дозволяє оцінити кількісні та якісні зміни у рослинних угрупованнях, визначити загрози для екосистем та розробити стратегії збереження природних комплексів.

Моніторинг стану рослинності на територіях ПЗФ включає:

- Визначення просторового розподілу рослинних угруповань та їх динаміки
- Оцінку змін у структурі та проективному покритті фітоценозів
- Виявлення ділянок деградації рослинного покриву
- Картування інвазійних видів рослин
- Аналіз факторів, що впливають на стан рослинності
- Оцінку ефективності природоохоронних заходів

Традиційні методи моніторингу, такі як наземні геоботанічні обстеження, мають свої обмеження. Вони потребують значних ресурсів, займають багато часу і не завжди забезпечують повне покриття великих територій. Великі площі національних природних парків (десятки тисяч гектарів) практично неможливо регулярно обстежувати наземними методами з достатньою детальністю.

Крім того, багато територій ПЗФ розташовані у важкодоступних місцях — гірських районах, заболочених низовинах, на островах, у густих лісових масивах. Проведення польових досліджень у таких умовах є небезпечним, трудомістким та може спричиняти додаткове антропогенне навантаження на вразливі екосистеми.

Із розвитком технологій у моніторинг екосистем впроваджуються нові інструменти, такі як БПЛА та геоінформаційні системи (ГІС). Використання БПЛА дозволяє отримувати зображення високої просторової роздільної здатності (до 2-5 см на піксель), збирати дані з важкодоступних територій без фізичного втручання, створювати тривимірні моделі місцевості та цифрові моделі рельєфу. ГІС, своєю чергою, забезпечують аналіз просторових даних, створення тематичних карт, моделювання екологічних процесів і прогнозування змін.

Для ефективного моніторингу територій ПЗФ потрібен комплексний підхід, що поєднує знання з екології, геоботаніки, ландшафтознавства, географії, дистанційного зондування та інформаційних технологій. Ефективне використання технологій моніторингу потребує фахівців, які можуть аналізувати дані з БПЛА, працювати з геопросторовими базами даних, програмувати алгоритми обробки зображень для розрахунку вегетаційних індексів та класифікації рослинності.

Моніторинг стану рослинного покриву на територіях природно-заповідного фонду є важливим завданням для забезпечення екологічної стабільності та виконання природоохоронних зобов'язань України. Виклики, з якими стикаються адміністрації об'єктів ПЗФ, вимагають впровадження новітніх технологій, таких як БПЛА та ГІС. Поєднання традиційних методів польових досліджень і сучасних

технологій дистанційного зондування створює основу для ефективнішого моніторингу й управління природоохоронними територіями.

1.4. Організаційна структура природоохоронних установ

Впровадження інформаційних систем моніторингу рослинного покриву потребує глибокого розуміння організаційної структури установ-користувачів. Установи природно-заповідного фонду (ПЗФ) України мають специфічну організаційну побудову, яка визначається їх природоохоронними функціями та підпорядкуванням Міністерству захисту довкілля та природних ресурсів України.

1.4.1. Загальні принципи організаційної структури

Організаційна структура установ ПЗФ (рис.. 1.1), зокрема національних природних парків, природних заповідників та регіональних ландшафтних парків, побудована за ієрархічним принципом і традиційно включає три основні рівні управління:

1. Рівень керівництва
2. Рівень функціональних (центральных) підрозділів
3. Рівень територіальних підрозділів

Така структура забезпечує ефективне поєднання централізованого управління з децентралізованим виконанням природоохоронних завдань безпосередньо на місцях.

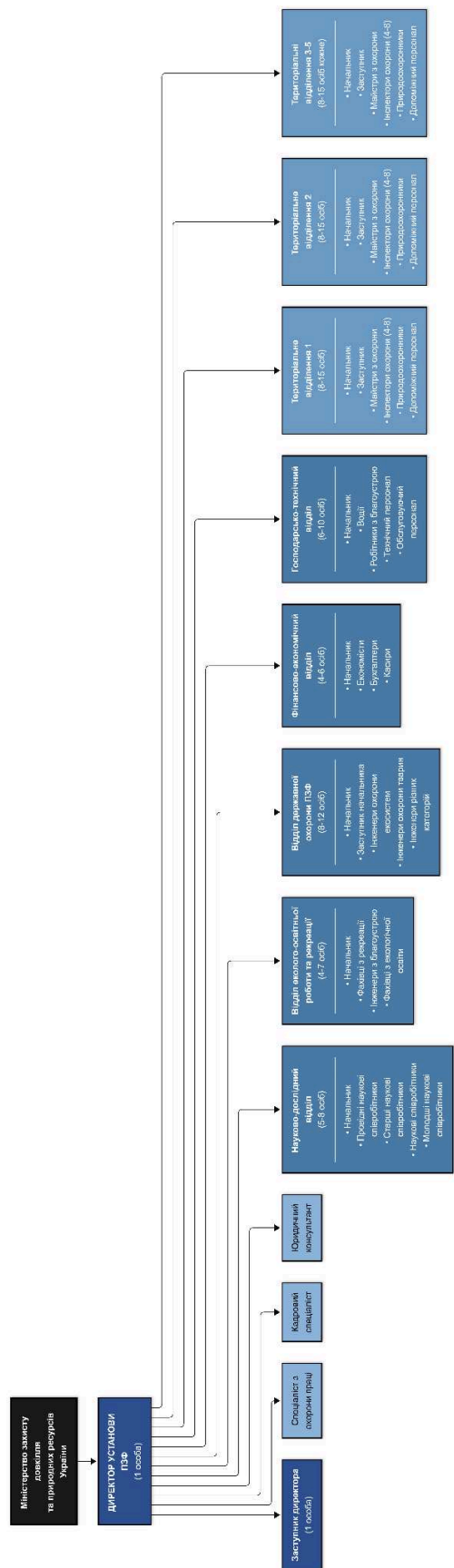

Рис. 1.1. Організаційна структура установ ПЗФ

1.4.2. Перший рівень – керівництво установи

На чолі установи природно-заповідного фонду стоїть директор, який підпорядковується безпосередньо Міністерству захисту довкілля та природних ресурсів України. Директор здійснює загальне керівництво установою, представляє її у відносинах з іншими органами та організаціями, забезпечує виконання покладених завдань у сфері охорони та відтворення природних комплексів.

Директору безпосередньо підпорядковуються:

- Заступник директора (зазвичай з природоохоронних або наукових питань) – координує роботу основних функціональних підрозділів
- Спеціалісти з охорони праці – забезпечують дотримання вимог безпеки праці
- Кадрові спеціалісти – здійснюють управління персоналом
- Юридичні консультанти – надають правову підтримку діяльності установи

Керівний склад природоохоронних установ зазвичай становить 3-5% від загальної чисельності персоналу.

1.4.3. Другий рівень – функціональні (центральні) підрозділи

Центральні функціональні підрозділи забезпечують виконання основних завдань установи і типово включають:

1. Науково-дослідний відділ

Науково-дослідний відділ є ключовим підрозділом будь-якої установи ПЗФ. До його основних функцій належать:

- Проведення наукових досліджень природних комплексів
- Ведення літопису природи
- Організація та здійснення моніторингу стану екосистем
- Інвентаризація флори і фауни
- Розробка наукових рекомендацій щодо охорони природи
- Координація наукових досліджень сторонніх організацій на території ПЗФ

У великих національних природних парках науково-дослідний відділ може нараховувати 8-15 співробітників, включаючи ботаніків, зоологів, географів, екологів. У менших установах – 3-5 науковців.

Саме науковий відділ є основним споживачем даних систем моніторингу рослинного покриву з використанням БПЛА. Його працівники здійснюють інтерпретацію даних дистанційного зондування, валідацію результатів класифікації рослинності, аналіз динаміки стану фітоценозів.

2. Відділ охорони природних комплексів (служба державної охорони)

Цей підрозділ відповідає за:

- Здійснення державного контролю за додержанням режиму охорони території
- Запобігання та припинення правопорушень природоохоронного законодавства
- Патрулювання території
- Виявлення фактів незаконної господарської діяльності
- Забезпечення пожежної безпеки

Служба охорони може використовувати дані моніторингу з БПЛА для виявлення несанкціонованих вирубок, пожеж, порушень меж охоронних зон, незаконної рекреаційної діяльності.

3. Відділ екологічної освіти та рекреації

Основні функції:

- Організація екологічної освітньої діяльності
- Проведення екскурсій
- Облаштування екологічних стежок
- Розробка інформаційних та освітніх матеріалів
- Взаємодія з відвідувачами та туристами

Цей відділ може використовувати візуалізації та картографічні матеріали, створені на основі даних БПЛА, для освітніх цілей та інформування відвідувачів.

4. Відділ благоустрою та господарського забезпечення

Відповідає за:

- Утримання інфраструктури установи
- Ремонт будівель та споруд
- Транспортне забезпечення
- Матеріально-технічне постачання

5. Фінансово-економічний відділ (бухгалтерія)

Забезпечує:

- Ведення бухгалтерського обліку
- Планування та виконання бюджету
- Фінансову звітність
- Господарські розрахунки

1.4.4. Третій рівень – територіальні підрозділи

У великих національних природних парках та біосферних заповідниках, що охоплюють значні території, створюються територіальні структурні підрозділи:

Лісництва – основні територіальні одиниці управління, очолювані лісничими. Лісництво зазвичай охоплює 3-10 тисяч гектарів території. У структурі лісництва можуть бути:

- Лісничий (керівник лісництва)
- Помічники лісничого (мисливствознавці, лісові інспектори)
- Державні інспектори з охорони навколишнього природного середовища

Обходи – найменші територіальні одиниці, закріплені за державними інспекторами з охорони природи (лісовими інспекторами).

Працівники територіальних підрозділів здійснюють безпосередній контроль за станом природних комплексів на закріпленій території і можуть бути залучені до наземної валідації даних, отриманих з БПЛА, проведення наземних обстежень контрольних ділянок, верифікації результатів класифікації рослинності.

1.4.5. Взаємодія підрозділів у контексті впровадження системи моніторингу

Успішне впровадження інформаційної системи моніторингу рослинного покриття з використанням БПЛА вимагає координації роботи різних підрозділів:

Науково-дослідний відділ:

- Визначає пріоритетні об'єкти та території для моніторингу
- Формує технічні завдання на проведення зйомок
- Інтерпретує результати обробки даних
- Готує наукові звіти та публікації

Служба охорони:

- Забезпечує безпеку при виконанні польотів БПЛА
- Використовує дані моніторингу для патрулювання
- Виявляє правопорушення на основі аналізу знімків

Відділ екологічної освіти:

- Використовує візуальні матеріали для освітньої діяльності
- Створює інтерактивні карти для відвідувачів

Адміністрація:

- Приймає управлінські рішення на основі результатів моніторингу
- Забезпечує фінансування робіт
- Координує взаємодію з зовнішніми організаціями

1.4.6. Правовий статус та підпорядкування

Установи природно-заповідного фонду України є державними установами, що належать до сфери управління Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. Вони діють на підставі:

- Закону України "Про природно-заповідний фонд України"
- Положення про конкретну установу, затвердженого Кабінетом Міністрів України
- Інших нормативно-правових актів природоохоронного законодавства

Установи ПЗФ мають статус юридичних осіб, самостійні баланси, рахунки в органах Державної казначейської служби України. Фінансування здійснюється з державного та місцевих бюджетів, а також може доповнюватися власними надходженнями від рекреаційної, видавничої та іншої діяльності, що не суперечить природоохоронному призначенню територій [22].

Розуміння організаційної структури установ ПЗФ є критично важливим для проектування інформаційної системи моніторингу, оскільки дозволяє визначити функціональні ролі користувачів системи, розподілити права доступу до даних, спроектувати документообіг та процедури прийняття рішень на основі результатів моніторингу.

1.5. Огляд методів моніторингу рослинного покриву

Моніторинг стану рослинного покриву на природоохоронних територіях може здійснюватися різними методами, кожен з яких має свої переваги та обмеження.

1.5.1. Традиційні наземні методи

Геоботанічні описи – детальне документування видового складу, структури, проективного покриття рослинних угруповань на пробних ділянках. Метод забезпечує високу точність видової ідентифікації, але є трудомістким та не може охопити великі території.

Лісовпорядкування – комплекс робіт з обліку, оцінки та планування використання лісових ресурсів. Проводиться періодично (кожні 10 років), забезпечує детальні дані про лісовий фонд, але має низьку темпоральну роздільність [9].

Постійні пробні площі – закладені стаціонарні ділянки для багаторічних спостережень за динамікою рослинності. Забезпечують високу точність оцінки змін, але охоплюють обмежену площу.

Маршрутні обстеження – рекогносцирувальне обстеження території за визначеними маршрутами для загальної оцінки стану рослинності. Дозволяють

швидко оглянути великі площі, але мають низьку детальність та суб'єктивність оцінок.

1.5.2. Методи дистанційного зондування

Супутникове зондування (Sentinel-2, Landsat, MODIS) – надає регулярні зображення великих територій з просторовою роздільністю 10-30 метрів. Підходить для регіонального моніторингу, але недостатньо детальне для локальних досліджень [23].

Аерофотозйомка з пілотованих літаків – забезпечує високу якість зображень, але є дорогою та залежить від погодних умов і дозвільних процедур використання повітряного простору.

Зйомка з БПЛА – оптимальний метод для детального моніторингу територій площею від десятків до тисяч гектарів. Забезпечує високу просторову (2-5 см/піксель) та темпоральну роздільність при помірних витратах [10].

1.5.3. Переваги методу моніторингу з використанням БПЛА

Порівняльний аналіз методів моніторингу показує, що для регулярного детального моніторингу територій ПЗФ площею до 10 000 га найбільш оптимальним є використання БПЛА у поєднанні з періодичними наземними обстеженнями для валідації результатів.

Таблиця 1.1

Порівняльний аналіз методів моніторингу рослинного покриву

Параметр	ГІС	БПЛА
Основна функція	Аналіз просторових даних	Збір зображень та відео в реальному часі
Тип даних	Просторові дані, карти, статистика	Зображення, відео, сенсорні дані
Область застосування	Моніторинг великих територій	Моніторинг важкодоступних територій
Час збору даних	Періодичний моніторинг	Оперативне реагування, збір в реальному часі
Вартість	Висока (необхідність програмного забезпечення, аналізу)	Середня (вартість БПЛА та аксесуарів)

Технічні вимоги	Висококваліфіковані фахівці з аналізу даних	Навички в керуванні БПЛА та обробці даних
Обмеження	Залежність від якості даних, обмеження за часом	Обмежений час роботи, погодні умови
Прогнозування	Можливість прогнозування змін на основі аналізу	Немає прогнозування, лише зображення

Використання БПЛА для моніторингу рослинного покриву територій ПЗФ надає наступні переваги:

1. Висока просторова роздільність – можливість отримання зображень з роздільністю 2-5 см на піксель дозволяє ідентифікувати окремі дерева, чагарники, оцінювати структуру трав'яного покриву, виявляти невеликі ділянки порушень рослинності.

2. Оперативність – збір даних може здійснюватися в будь-який час за необхідності, що критично важливо для реагування на пожежі, паводки, несанкціоновані вирубки та інші надзвичайні події [14].

3. Мультиспектральні можливості – використання спеціалізованих камер дозволяє отримувати зображення у видимому, ближньому інфрачервоному, червоному крайовому та інших діапазонах спектру. Це дає змогу розраховувати вегетаційні індекси (NDVI, EVI, SAVI), які є чутливими індикаторами стану рослинності [11]. На рисунку 1.2. представлено приклад фото результатів мультиспектрального моніторингу сільськогосподарських угідь з використанням БПЛА протягом вегетаційного періоду.

NDVI - найпоширеніший вегетаційний індекс, який показує наявність та стан живої рослинності через відношення ближнього інфрачервоного та червоного каналів. Здорові рослини сильно відбивають інфрачервоне світло та поглинають червоне для фотосинтезу. Значення від -1 до +1, де понад 0.7 означає здорову рослинність.

SAVI - Модифікація NDVI з корекцією впливу ґрунту для територій з розрідженою рослинністю. Включає коефіцієнт $L=0.5$, що компенсує фонове відбиття від оголеного ґрунту. Ефективний для степових екосистем та ранніх стадій розвитку рослин.

EVI - Покращений індекс, що додатково використовує синій канал для корекції атмосферних ефектів. Має вищу чутливість до структури рослинності та не насичується при високій щільності біомаси. Оптимальний для моніторингу лісових екосистем.

На рисунку 1.3. представлено шкали інтерпретації NDVI, SAVI, EVI

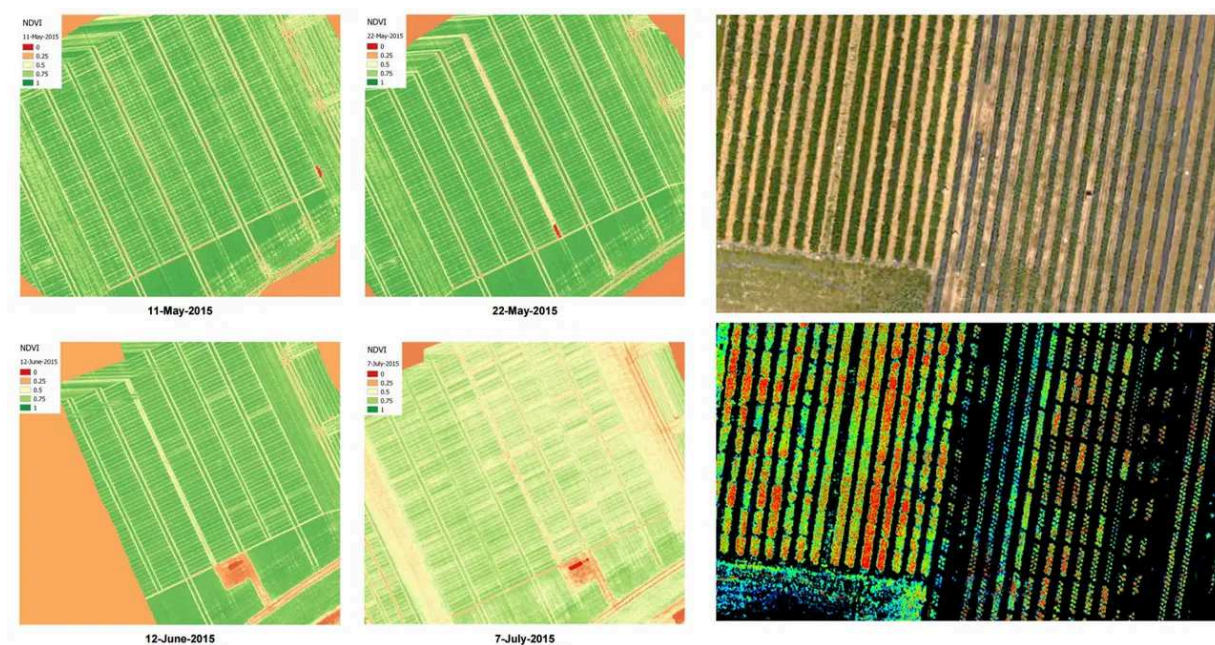

Рис. 1.2. Приклад результатів мультиспектрального моніторингу рослинності

NDVI (Normalized Difference Vegetation Index)		SAVI (Soil Adjusted Vegetation Index)		EVI (Enhanced Vegetation Index)	
ШКАЛА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ NDVI		ШКАЛА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ SAVI		ШКАЛА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ EVI	
0.7 - 1.0	Здорова густа рослинність. Ліси, щільні насадження	> 0.7	Здорова густа рослинність. Ліси, щільні насадження	> 0.6	Здорова густа рослинність. Ліси, щільні насадження
0.4 - 0.7	Помірний стан рослинності. Луки, розріджені насадження	0.5 - 0.7	Помірний стан рослинності. Луки, розріджені насадження	0.4 - 0.6	Помірний стан рослинності. Луки, розріджені насадження
0.2 - 0.4	Стресовий стан. Посухи, хвороби, пошкодження	0.3 - 0.5	Стресовий стан. Посухи, хвороби, пошкодження	0.3 - 0.4	Стресовий стан. Посухи, хвороби, пошкодження
0.2 - 0.4	Відкритий ґрунт / деградація. Вирубки, пожежі, ерозія	< 0.3	Відкритий ґрунт / деградація. Вирубки, пожежі, ерозія	< 0.3	Відкритий ґрунт / деградація. Вирубки, пожежі, ерозія

Рис. 1.3. Шкали інтерпретації NDVI, SAVI, EVI

4. Можливість створення 3D-моделей – фотограмметрична обробка знімків з БПЛА дозволяє створювати цифрові моделі рельєфу (DEM) та цифрові моделі поверхні (DSM), за допомогою яких можна оцінювати висоту дерев, об'єм біомаси, структуру рослинного покриву.

5. Мінімальний вплив на екосистеми – на відміну від наземних обстежень, які можуть спричиняти витоптування рослинності та занепокоєння тваринного

світу, зйомка з БПЛА практично не впливає на екосистеми при дотриманні рекомендованих висот польоту (80-120 метрів) [15].

6. Економічна ефективність – хоча початкові інвестиції у придбання обладнання та навчання персоналу можуть бути значними, в довгостроковій перспективі моніторинг з БПЛА є економічно ефективнішим порівняно з традиційними методами, особливо для великих територій.

7. Документування стану – створення геоприв'язаних ортофотопланів та тематичних карт забезпечує об'єктивну документацію стану рослинного покриву, яка може використовуватися для звітності, наукових публікацій, юридичного супроводу природоохоронних справ [12].

8. Інтеграція з ГІС – дані з БПЛА легко інтегруються у геоінформаційні системи, що дозволяє поєднувати їх з іншими просторовими даними (межі функціональних зон, топографічні карти, дані метеостанцій, історичні дані моніторингу) для комплексного аналізу.

Таким чином, метод моніторингу рослинного покриву на територіях ПЗФ з використанням БПЛА є оптимальним варіантом, що дозволяє забезпечити точність, оперативність і ефективність досліджень при прийнятному співвідношенні витрат та отриманих результатів [13].

1.6. Концепція системи моніторингу рослинного покриву з використанням БПЛА

Концепція системи моніторингу стану рослинного покриву на територіях природно-заповідного фонду за допомогою БПЛА передбачає створення ефективної та інтегрованої інформаційної платформи для збору, обробки та аналізу геопросторових екологічних даних. Вона дозволяє здійснювати детальне спостереження за станом рослинності на великих територіях, включаючи важкодоступні або віддалені ділянки, що є критично важливим для ефективного управління природоохоронними територіями та моніторингу змін екосистем [17].

Основною метою системи є забезпечення регулярного оперативного збору високоякісних просторових даних про стан рослинного покриву, автоматизованої обробки отриманих зображень з розрахунком вегетаційних індексів, класифікації рослинності, виявлення змін порівняно з попередніми періодами спостережень та надання адміністрації установ ПЗФ актуальної аналітичної інформації для прийняття управлінських рішень.

Система повинна забезпечувати:

- Планування та виконання польотів БПЛА над визначеними територіями
- Автоматизоване завантаження та каталогізацію знімків у базі даних
- Фотограмметричну обробку знімків для створення ортофотопланів
- Розрахунок вегетаційних індексів (NDVI, SAVI, EVI, GNDVI та інших)
- Класифікацію рослинного покриву за типами фітоценозів
- Виявлення змін шляхом порівняння знімків різних періодів
- Збереження просторових даних у геоінформаційній базі даних
- Візуалізацію результатів у вигляді тематичних карт
- Генерацію аналітичних звітів

Система моніторингу складається з кількох основних компонентів:

1. Апаратна підсистема включає безпілотні літальні апарати з встановленими камерами (RGB, мультиспектральними), наземні контрольні станції, комп'ютери для обробки даних, сервери для зберігання великих обсягів геопросторової інформації.

2. Підсистема збору даних забезпечує планування польотних завдань з урахуванням конфігурації території, погодних умов, вимог до просторової роздільності знімків. БПЛА виконують автоматичні польоти за визначеними маршрутами, забезпечуючи збирання даних на великих площах [18].

3. Підсистема обробки даних здійснює фотограмметричну обробку отриманих зображень (вирівнювання, створення ортофотопланів, побудову 3D-моделей), радіометричну калібрацію мультиспектральних знімків, розрахунок

вегетаційних індексів, класифікацію рослинного покриву з використанням алгоритмів машинного навчання.

4. Геоінформаційна база даних з підтримкою просторових типів даних (PostGIS) забезпечує структуроване зберігання великих обсягів растрової (ортофотоплани, карти індексів) та векторної (межі виділів рослинності, траєкторії польотів, контрольні точки) геопросторової інформації.

5. Аналітична підсистема надає інструменти для комплексного аналізу даних, включаючи виявлення змін (change detection), просторово-часовий аналіз динаміки вегетаційних індексів, оцінку площ різних типів рослинності, статистичний аналіз стану фітоценозів.

6. Підсистема візуалізації та звітності забезпечує створення тематичних карт, інтерактивних веб-картографічних інтерфейсів для перегляду результатів, генерацію аналітичних звітів та документації для керівництва установ ПЗФ.

Концепція передбачає використання геоінформаційних систем (ГІС) для інтеграції даних моніторингу з іншою просторовою інформацією – топографічними картами, схемами функціонального зонування територій ПЗФ, результатами наземних геоботанічних описів, даними метеорологічних спостережень. Це дозволяє поєднувати отриману інформацію та будувати комплексні моделі, які відображають стан рослинного покриву та фактори, що на нього впливають [19].

Ключовими принципами концепції є:

Оперативність і регулярність – БПЛА дозволяють проводити моніторинг у будь-який час за потреби, що дає змогу швидко реагувати на зміни у стані рослинності (пожежі, всихання дерев, інвазію шкідників). Регулярні зйомки (2-4 рази на рік у різні сезони) забезпечують відстеження сезонної динаміки та багаторічних трендів.

Точність і детальність – високоточні сенсори та камери забезпечують детальні зображення, що дозволяє виявляти навіть невеликі зміни в структурі

рослинного покриву, відстежувати стан окремих дерев, виявляти осередки всихання чи ураження хворобами.

Масштабованість – система здатна обробляти дані як для невеликих ділянок (десятки гектарів) для детальних досліджень, так і для великих територій (тисячі гектарів) національних природних парків.

Автоматизація – максимальна автоматизація процесів обробки даних зменшує трудомісткість робіт та мінімізує вплив суб'єктивного фактору на результати аналізу.

Інтероперабельність – система використовує стандартні формати геопросторових даних (GeoTIFF, Shapefile, GeoJSON), що забезпечує сумісність з іншими ГІС та можливість обміну даними з науковими установами, органами влади, міжнародними природоохоронними організаціями.

Екологічність – використання БПЛА дозволяє проводити моніторинг без значного втручання в екосистему, оскільки не потребує прокладання доріг чи стежок, не спричиняє витоптування рослинності та мінімально турбує тваринний світ при дотриманні рекомендованих висот польоту [20].

Документованість – всі етапи збору, обробки та аналізу даних документуються, забезпечуючи прозорість процесу моніторингу та можливість перевірки результатів. Створені ортофотоплани та тематичні карти є офіційними документами, що можуть використовуватися у юридичному супроводі природоохоронних справ.

Загалом концепція цієї системи спрямована на створення ефективного цифрового інструменту для підтримки науково обґрунтованого управління територіями природно-заповідного фонду, забезпечення адміністрацій об'єктів ПЗФ актуальною інформацією про стан рослинного покриву для прийняття своєчасних природоохоронних рішень та виконання зобов'язань з моніторингу, передбачених законодавством України.

1.7. Постановка задачі

Постановка задачі полягає у створенні комплексної інформаційної системи моніторингу стану рослинного покриву на територіях природно-заповідного фонду України з використанням безпілотних літальних апаратів (БПЛА). Метою системи є забезпечення регулярного оперативного збору, автоматизованої обробки та багатофакторного аналізу геопросторових екологічних даних для підтримки ефективного управління природоохоронними територіями.

Основні завдання, які повинні бути вирішені:

1. Розробка технічного завдання на БПЛА для моніторингу рослинного покриву:

- Визначити вимоги до типу та характеристик БПЛА (час польоту, радіус дії, корисне навантаження, стійкість до погодних умов)

- Описати вимоги до бортових сенсорів: RGB-камери високої роздільності для створення ортофотопланів, мультиспектральні камери для розрахунку вегетаційних індексів, можливість встановлення тепловізорів для виявлення пожеж

- Визначити оптимальні параметри польоту (висота 80-120 м, швидкість, перекриття знімків 70-80% для фотограмметричної обробки)

- Описати вимоги до системи навігації та автоматичного управління польотом за GPS-координатами

2. Проектування архітектури інформаційної системи:

- Визначити компонентний склад системи: модулі планування польотів, завантаження даних, обробки зображень, аналізу, візуалізації

- Розробити структуру геоінформаційної бази даних для зберігання просторових даних з підтримкою растрових та векторних типів геометрій

- Спроекувати систему користувацьких ролей та розмежування доступу до даних для різних категорій користувачів (адміністрація, наукові співробітники, служба охорони)

3. Розробка бази даних для зберігання геопросторової інформації:

- Обрати систему управління базами даних з підтримкою просторових розширень (PostgreSQL + PostGIS)
- Спроекувати логічну модель бази даних: таблиці для зберігання інформації про польоти, знімки, растрові дані (ортофотоплани, карти індексів), векторні дані (межі виділів рослинності)
- Забезпечити ефективну індексацію просторових даних для швидких просторових запитів
- Розробити структуру метаданих для документування параметрів зйомок та умов спостережень

4. Розробка програмного забезпечення для обробки та аналізу даних:

- Реалізувати модуль фотограмметричної обробки для створення ортофотопланів та цифрових моделей рельєфу
- Створити алгоритми розрахунку вегетаційних індексів (NDVI, SAVI, EVI, GNDVI) для оцінки стану рослинності
- Розробити методику класифікації рослинного покриву за типами фітоценозів (ліси хвойні/листяні, лучна рослинність, чагарники, порушені ділянки)
- Реалізувати алгоритми виявлення змін (change detection) для порівняння знімків різних періодів

5. Інтеграція системи з ГІС-технологіями:

- Забезпечити експорт даних у стандартні геопросторові формати (GeoTIFF, Shapefile, GeoJSON)
- Розробити веб-картографічний інтерфейс для інтерактивного перегляду результатів моніторингу
- Забезпечити можливість накладання шарів даних моніторингу на топографічні карти, схеми функціонального зонування, супутникові знімки

6. Розробка методики оцінки ефективності системи:

- Визначити показники ефективності: точність класифікації рослинності (не менше 85%), просторова роздільність результатів (2-5 см/піксель), швидкість обробки даних

- Оцінити економічну ефективність порівняно з традиційними методами моніторингу

- Розрахувати скорочення трудовитрат на обстеження великих територій

7. Тестування та валідація системи:

- Провести пілотні зйомки на модельних ділянках різних типів рослинності (ліси, луки, водно-болотні угіддя)

- Виконати наземну валідацію результатів класифікації шляхом польових геоботанічних описів

- Оцінити точність визначення меж рослинних угруповань, коректність розрахунку вегетаційних індексів

- Визначити оптимальні сезони та погодні умови для проведення зйомок

8. Розробка документації та рекомендацій:

- Створити методичні рекомендації з планування та виконання польотів БПЛА над територіями ПЗФ

- Розробити інструкції для користувачів системи різних рівнів (оператори БПЛА, аналітики, адміністратори)

- Підготувати рекомендації щодо інтерпретації результатів моніторингу для прийняття природоохоронних рішень

- Оцінити можливості розширення функціоналу системи для вирішення додаткових екологічних задач (моніторинг стану водних об'єктів, виявлення пожеж, контроль рекреаційного навантаження)

Загальна задача полягає в розробці комплексної, ефективної та масштабованої інформаційної системи, здатної забезпечити високоточний регулярний моніторинг стану рослинного покриву на територіях

природно-заповідного фонду України з використанням передових технологій дистанційного зондування та геоінформаційних систем.

Висновок

У першому розділі проведено аналіз предметної області дослідження – моніторингу стану рослинного покриву на територіях природно-заповідного фонду України з використанням безпілотних літальних апаратів.

Проаналізовано структуру та категорії природно-заповідного фонду України, визначено роль і значення рослинного покриву для функціонування екосистем природоохоронних територій. Встановлено, що площа ПЗФ України становить близько 7,5% території держави, що потребує ефективних методів моніторингу для забезпечення якісного управління природними комплексами.

Виявлено основні природні та антропогенні фактори, які впливають на стан рослинного покриву територій ПЗФ: зміни клімату, природні катастрофи, незаконна господарська діяльність, забруднення, рекреаційне навантаження, поширення інвазійних видів. Визначено необхідність регулярного моніторингу для своєчасного виявлення негативних змін та прийняття природоохоронних рішень.

Досліджено організаційну структуру установ природно-заповідного фонду, визначено функції та завдання основних підрозділів (науково-дослідного відділу, служби охорони, відділу екологічної освіти), що є важливим для розуміння потреб майбутніх користувачів інформаційної системи моніторингу.

Проведено порівняльний аналіз методів моніторингу рослинного покриву: традиційних наземних, супутникового зондування та зйомки з БПЛА. Встановлено, що для територій ПЗФ площею до 10 000 га найбільш оптимальним є використання БПЛА, які забезпечують високу просторову роздільність (2-5 см/піксель), оперативність збору даних та можливість роботи у важкодоступних місцях при прийнятних витратах.

Сформульовано концепцію інформаційної системи моніторингу рослинного покриву з використанням БПЛА, визначено її основні компоненти: апаратна

підсистема, підсистеми збору та обробки даних, геоінформаційна база даних, аналітична підсистема, підсистема візуалізації та звітності.

Виконано постановку задачі розробки інформаційної системи, конкретизовано вісім груп завдань: від формування технічного завдання на БПЛА до розробки документації та рекомендацій для практичного використання системи установами природно-заповідного фонду України.

Результати аналізу предметної області створюють теоретичну основу для проектування архітектури системи та вибору технологічних рішень, які будуть розглянуті у наступних розділах роботи.

РОЗДІЛ 2. ПРОЕКТУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ РОСЛИННОГО ПОКРИВУ НА ТЕРИТОРІЯХ ПЗФ

2.1. Етапи розроблення системи та загальна архітектура

У сучасному світі питання охорони природно-заповідного фонду набуває дедалі більшої актуальності, і особливої ваги набуває завдання постійного моніторингу стану природних екосистем на територіях ПЗФ, зокрема рослинного покриву. Рослинність відіграє ключову роль у забезпеченні біологічного різноманіття, регуляції мікроклімату, очищенні повітря та води, підтриманні екологічної стабільності природоохоронних територій. З огляду на зростання антропогенного навантаження на межі заповідних територій, зміни клімату, рекреаційний тиск, виникає нагальна потреба у створенні ефективної інформаційної системи, здатної оперативно, точно та детально фіксувати зміни у рослинному покриві на великих площах природно-заповідного фонду.

Метою даної роботи є розроблення інформаційної системи моніторингу стану рослинного покриву на територіях природно-заповідного фонду з використанням безпілотних літальних апаратів (БПЛА). Передбачається створення комплексного рішення, яке забезпечить автоматизований процес збору, зберігання, обробки та аналізу просторових і текстових даних про стан лісових масивів, лучної рослинності, чагарників, водно-болотних угідь та інших природних об'єктів на територіях національних природних парків, природних заповідників, біосферних резерватів та інших категорій ПЗФ [24].

Основним завданням цієї системи є забезпечення можливості своєчасного виявлення змін у стані рослинності природоохоронних територій, таких як всихання лісів, інвазія чужорідних видів, наслідки пожеж, рекреаційна дигресія, ерозійні процеси або впливи техногенного характеру на межах охоронних зон. Для цього система повинна інтегрувати декілька ключових компонентів: апаратну частину у вигляді БПЛА з відповідними сенсорами та камерами (RGB, мультиспектральна, інфрачервона), програмну частину для обробки даних

(алгоритми класифікації рослинних угруповань, виявлення змін, розрахунок вегетаційних індексів), а також інтерфейс для взаємодії користувачів, включаючи наукових співробітників установ ПЗФ, екологів, аналітиків та адміністраторів системи.

Інформаційна система повинна функціонувати як єдиний цифровий простір, у якому користувачі можуть планувати польоти БПЛА над різними функціональними зонами природоохоронних територій (заповідні, регульованого використання, стаціонарної рекреації), отримувати зібрані дані, переглядати аналітичні звіти, генерувати тематичні карти стану рослинного покриву та здійснювати довготривале зберігання інформації у геоінформаційній базі даних. Таким чином, проект передбачає як інженерну реалізацію архітектури бази даних з підтримкою просторових типів даних, так і розробку логіки обробки великих обсягів геопросторової інформації з різною структурою – від високороздільних ортофотопланів до числових показників вегетаційних індексів та векторних меж рослинних угруповань.

Сфера застосування системи охоплює всі категорії установ природно-заповідного фонду України. Вона може бути використана в національних природних парках для комплексного моніторингу стану екосистем, у природних заповідниках для науково-дослідних робіт та ведення літопису природи, у біосферних резерватах для виконання міжнародних зобов'язань з моніторингу, у регіональних ландшафтних парках для контролю за станом цінних природних комплексів, а також у науково-дослідних установах екологічного профілю для проведення фундаментальних досліджень динаміки рослинного покриву заповідних територій.

Загальна архітектура системи передбачає наявність кількох логічно пов'язаних рівнів: рівень збору даних (БПЛА з RGB та мультиспектральними камерами, наземні контрольні станції), рівень передачі та первинного зберігання геопросторових даних (серверне сховище з підтримкою PostGIS), рівень обробки

(аналітичні модулі фотограмметричної обробки, розрахунку вегетаційних індексів, класифікації рослинності), рівень інтерфейсу (веб-платформа з картографічною візуалізацією для користувачів різних категорій), а також рівень підтримки та адміністрування. Зв'язки між цими рівнями повинні бути чітко визначеними, з урахуванням вимог інформаційної безпеки (обмеження доступу до геопросторових даних про заповідні зони), цілісності екологічних даних і ефективності обчислень при обробці великих растрових масивів [28].

У наступних підрозділах буде поступово конкретизовано вимоги до системи моніторингу територій ПЗФ, описано функціональні сценарії використання для різних категорій користувачів (наукових співробітників, інспекторів охорони, адміністрації установ), сформовано концептуальну та логічну модель геоінформаційної бази даних для зберігання просторово-часових рядів спостережень, а також наведено методи обробки даних дистанційного зондування і побудови вихідних аналітичних матеріалів для підтримки управлінських рішень на природоохоронних територіях [25].

Ще одним важливим аспектом, що визначає необхідність створення подібної системи, є потреба в підвищенні точності й об'єктивності екологічного моніторингу на великих площах природно-заповідного фонду. У традиційних підходах до спостереження за станом рослинності установи ПЗФ використовують наземні геоботанічні обстеження, які, хоч і можуть забезпечити високу якість даних та точну видову ідентифікацію рослин, водночас є трудомісткими, часовитратними й не завжди дозволяють охопити великі площі національних природних парків (які можуть мати територію в десятки тисяч гектарів) за короткий проміжок часу. Інтеграція БПЛА дає змогу автоматизувати процес збору просторових даних і оперативно отримувати інформацію високої роздільної здатності з великих територій без необхідності фізичної присутності дослідників у заповідних зонах, де людська присутність обмежена природоохоронним режимом.

Також система повинна враховувати специфіку географічної локалізації зібраних даних на територіях ПЗФ, що передбачає обов'язкову геоприв'язку до системи координат, яка використовується в установі (зазвичай UTM або національна система координат УСК-2000). Це дозволить створювати точні геопросторові карти, які можуть бути інтегровані зі схемами функціонального зонування територій ПЗФ, топографічними картами, картами ґрунтів та іншими тематичними шарами, і спростить виявлення проблемних ділянок, що потребують природоохоронного втручання. Важливою є і підтримка історичної динаміки – збереження часових серій знімків та вимірювань за різні періоди (сезони, роки) для подальшого аналізу багаторічних змін у рослинному покриві заповідних територій [27].

У контексті структури користувачів системи слід зазначити, що вона має обслуговувати кілька ролей, характерних для установ природно-заповідного фонду:

Оператор БПЛА (зазвичай з числа працівників науково-дослідного відділу або служби охорони) – безпосередньо відповідає за планування маршрутів польоту з урахуванням функціонального зонування території, запуск і керування дроном, збір геопросторових даних над визначеними ділянками.

Еколог (ботанік, еколог) – здійснює перегляд зібраної інформації, проводить її екологічну інтерпретацію з урахуванням особливостей рослинних угруповань заповідної території, виконує класифікацію ділянок за типами фітоценозів, аналізує динаміку вегетаційних індексів, формує наукові висновки для літопису природи та наукових звітів.

Адміністратор системи – відповідає за технічне обслуговування серверної частини, контроль доступу користувачів з різних установ ПЗФ до геопросторових даних, управління базою даних і резервне копіювання архівів спостережень.

Підхід до розроблення системи буде структуровано за етапами: від концептуального проєктування геоінформаційної бази даних з урахуванням

специфіки зберігання просторово-часових рядів екологічних спостережень, визначення моделей даних для різних типів природоохоронних територій і побудови діаграм варіантів використання для різних категорій користувачів – до логічного й фізичного проєктування з подальшою реалізацією основних алгоритмів обробки мультиспектральних даних та геопросторової візуалізації результатів.

Під час розробки важливо також дотримуватись принципів надійності зберігання цінних наукових даних, масштабованості системи для можливості розширення на інші установи ПЗФ, безпеки доступу до геопросторових даних про заповідні території, а також зручності для кінцевих користувачів – наукових співробітників, які не завжди мають глибокі знання інформаційних технологій. Система має бути побудована таким чином, щоби в подальшому її можна було легко доповнити новими аналітичними модулями – наприклад, системою раннього виявлення лісових пожеж на основі термозйомки, підрахунком запасів фітомаси для оцінки депонування вуглецю, картуванням інвазійних видів рослин, інтеграцією з даними супутникового моніторингу Sentinel-2 для оцінки змін на регіональному рівні.

Отже, ключова задача даної інформаційної системи – забезпечення повного життєвого циклу роботи з екологічними геопросторовими даними природоохоронних територій: від планування зйомок та збору даних з БПЛА – до фотограмметричної обробки, аналізу стану рослинності, формування тематичних карт, підготовки звітності та довготривалого архівного зберігання в єдиному геоінформаційному середовищі установи природно-заповідного фонду [26].

2.2. Визначення функціональних вимог до системи

Проєктування інформаційної системи моніторингу рослинного покриву на територіях природно-заповідного фонду із застосуванням БПЛА вимагає чіткого формулювання функціональних вимог, які визначають, що саме система повинна виконувати для досягнення поставленої мети підтримки ефективного управління

заповідними територіями. Ці вимоги мають ґрунтуватися на завданнях різних категорій користувачів з установ ПЗФ, особливостях об'єкта дослідження (рослинного покриву природоохоронних територій різних типів – лісових, лучних, степових, водно-болотних екосистем) та специфіці використання безпілотних літальних апаратів як джерела геопросторових даних високої роздільності [29].

Перш за все, інформаційна система має забезпечувати можливість збору, зберігання, обробки та аналізу геопросторових даних, отриманих із БПЛА над територіями природно-заповідного фонду. Збір даних повинен включати RGB-фотозйомку високої роздільності (2-5 см на піксель) для створення ортофотопланів, мультиспектральну зйомку для розрахунку вегетаційних індексів, обов'язкову геоприв'язку кожного знімку до системи координат, а також фіксацію параметрів польоту (висота, швидкість, час зйомки, погодні умови). Для цього необхідно інтегрувати систему з телеметрією та бортовими камерами БПЛА. Важливим є також реалізація модуля попереднього перегляду й контролю якості матеріалів одразу після зльоту БПЛА, що дозволить оперативно виявити недоліки у зборі даних (недостатнє перекриття знімків, хмарність, тіні від дерев) та за необхідності провести повторну зйомку.

Обробка зібраних геопросторових даних передбачає фотограмметричну обробку для створення ортофотопланів та цифрових моделей поверхні, класифікацію рослинного покриву за типами фітоценозів (листяні ліси, хвойні ліси, мішані ліси, лучна рослинність, чагарники, порушені ділянки), розрахунок вегетаційних індексів (NDVI, SAVI, EVI, GNDVI) для оцінки стану та фенологічних змін рослинності, та створення тематичних карт. Для цього потрібна інтеграція методів обробки геопросторових даних, можливо з використанням елементів машинного навчання для автоматизованої класифікації рослинних угруповань, які дозволяють виділяти різні типи рослинності на мультиспектральних зображеннях. У разі виявлення значних змін стану рослинності порівняно з попередніми спостереженнями (різке зниження NDVI, що

може свідчити про всихання дерев або пожежу), система повинна формувати автоматичні сповіщення для наукових співробітників та служби охорони установи ПЗФ [30].

Не менш важливою функцією є збереження всієї геопросторової інформації у структурованому вигляді в геоінформаційній базі даних з підтримкою просторових типів даних – з прив'язкою до географічних координат, часу спостереження, функціональної зони території ПЗФ (заповідна, буферна, рекреаційна) та інших екологічних метаданих. Це дозволить формувати багаторічну базу даних спостережень за станом рослинності на заповідній території, з якою можна проводити порівняльний аналіз у динаміці для оцінки ефективності природоохоронних заходів, виявлення трендів деградації або відновлення екосистем. З цією метою система має мати модуль бази даних з оптимізованою логічною та фізичною структурою, що підтримує просторові індекси для швидкого пошуку даних за географічними координатами, часовими періодами та іншими екологічними атрибутами [33].

Крім основних функцій, пов'язаних із збором та обробкою геопросторових даних, важливо передбачити модулі управління польотами БПЛА та планування маршрутів з урахуванням специфіки функціонального зонування територій природно-заповідного фонду. Це дозволить мінімізувати ручну роботу оператора і забезпечити систематичне охоплення пріоритетних ділянок моніторингу. Наприклад, система має дозволяти завантаження векторних шарів меж функціональних зон установи ПЗФ (у форматах GeoJSON або Shapefile), після чого автоматично генерує оптимальний маршрут польоту з урахуванням радіуса огляду камери, висоти польоту (зазвичай 100-120 метрів для забезпечення просторової роздільності 3-5 см на піксель), обмежень за часом роботи дрона (типово 20-25 хвилин) та необхідного перекриття знімків (70-80% для забезпечення фотограмметричної обробки). Всі ці параметри повинні бути

доступні оператору БПЛА через зручний веб-інтерфейс або мобільний додаток для планшета [32].

Оскільки система передбачає взаємодію з кількома типами користувачів з різних структурних підрозділів установ ПЗФ, необхідно виділити ключові функціональні ролі та відповідні їм можливості в системі. Насамперед це оператор БПЛА (працівник науково-дослідного відділу або служби охорони), який відповідає за підготовку маршруту польоту з урахуванням природоохоронного режиму функціональних зон, запуск дрона, контроль якості зйомки та завантаження зібраних матеріалів у базу даних. Далі – Еколог-аналітик (ботанік, геоботанік, еколог), який здійснює екологічну інтерпретацію оброблених даних, валідацію результатів автоматизованої класифікації рослинності шляхом порівняння з наземними геоботанічними описами, аналіз динаміки вегетаційних індексів по сезонах та роках, формує звіти та візуалізації для літопису природи та наукових публікацій. Адміністратор системи слідкує за її технічною справністю, налаштовує права доступу для користувачів, забезпечує резервне копіювання геопросторових даних [31].

Додатковими функціональними вимогами є інтеграція з іншими геоінформаційними системами – можливість експорту та імпорту геопросторових даних у стандартних форматах (GeoTIFF для растрових даних, Shapefile/GeoJSON для векторних шарів), що дозволить обмінюватися даними з іншими установами ПЗФ, науковими інститутами, обласними екологічними інспекціями.

Підтримка багатокористувацького доступу з розмежуванням прав – оскільки з системою працюватимуть користувачі з різних підрозділів установи ПЗФ, необхідно забезпечити розмежування доступу до чутливих геопросторових даних (наприклад, точні координати місцезростань рідкісних видів рослин не повинні бути доступні всім користувачам для запобігання їх незаконного збору).

Можливість інтеграції з наземними даними польових досліджень – Еколог повинен мати можливість завантажити у систему координати геоботанічних

пробних площ, описи рослинних угруповань, результати лісовпорядкування для валідації результатів класифікації рослинності, отриманої з даних БПЛА.

Генерація стандартизованих звітів – автоматична підготовка звітів у форматах, прийнятих у установах ПЗФ (карти стану рослинності за функціональними зонами, статистичні таблиці площ різних типів рослинності, графіки динаміки NDVI по сезонах), що зменшить трудомісткість підготовки річної звітності та матеріалів для літопису природи.

Мобільна версія для польової роботи – спрощений інтерфейс для планшета або смартфона, який дозволяє інспектору охорони або науковому співробітнику у полі переглянути актуальні ортофотоплани ділянки, зафіксувати координати точки спостереження, прив'язати наземну фотографію до карти.

Таким чином, функціональні вимоги до системи моніторингу рослинного покриття на територіях ПЗФ охоплюють весь цикл роботи з геопросторовими екологічними даними – від планування зйомок з урахуванням функціонального зонування заповідної території та збору високоякісних мультиспектральних даних до автоматизованої обробки, екологічної інтерпретації результатів різними категоріями користувачів, підготовки звітності та довготривалого архівного зберігання для підтримки багаторічних досліджень динаміки природних комплексів на територіях природно-заповідного фонду України.

2.3. Діаграма варіантів використання системи

Для наочного представлення взаємодії різних категорій користувачів з інформаційною системою моніторингу рослинного покриття на територіях ПЗФ доцільно використати діаграму варіантів використання (Use Case Diagram, рис.. 2.1) за нотацією UML [36]. Ця діаграма дозволяє ідентифікувати основних акторів системи та визначити їх функціональні можливості. У даному випадку ми виокремлюємо три ключові актори:

- Оператора БПЛА
- Еколога
- Адміністратора системи.

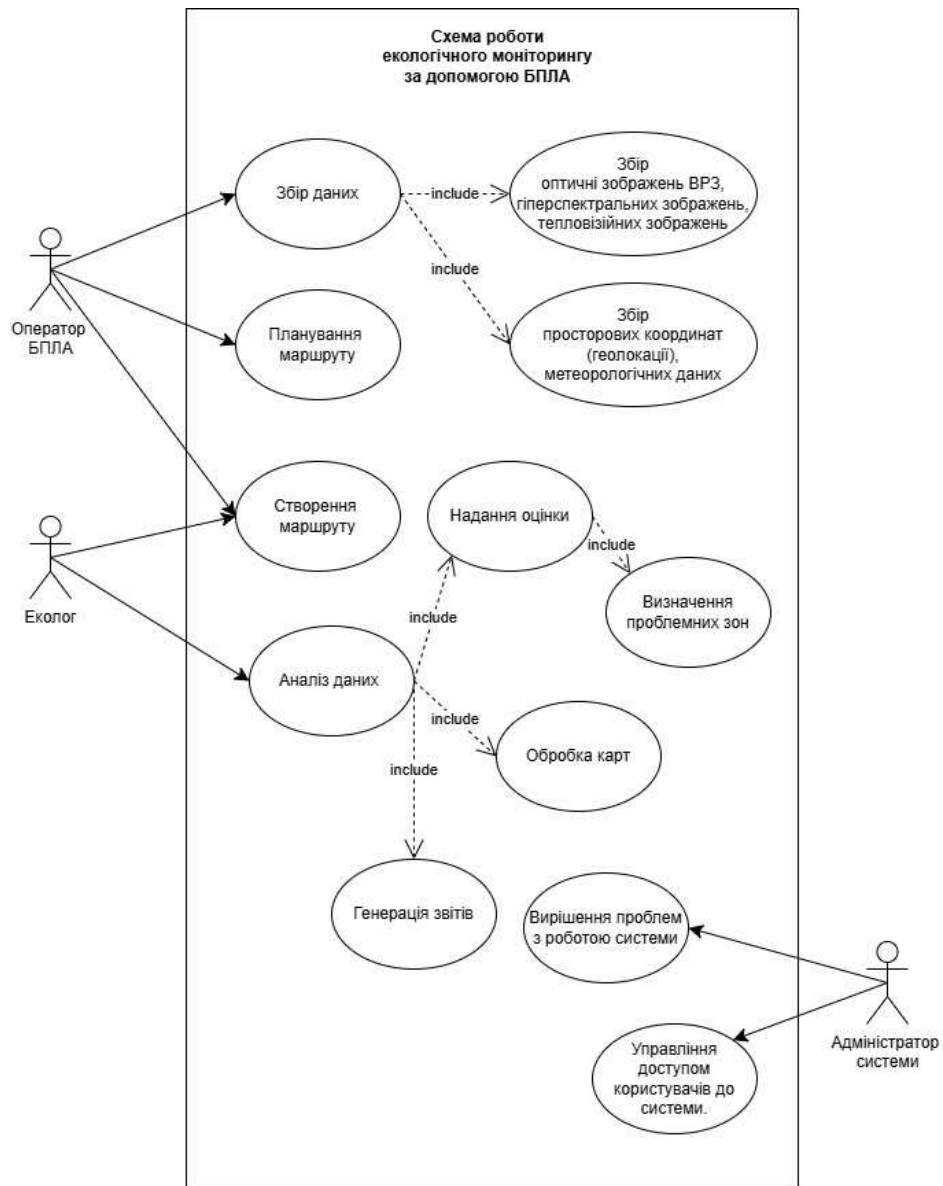

Рис. 2.1 – Діаграма варіантів використання системи онлайн-моніторингу

1. Оператор БПЛА – працівник науково-дослідного відділу або служби охорони установи ПЗФ, відповідальний за планування та виконання польотів для збору геопросторових даних.

2. Еколог – ботанік, геоботанік або еколог, який здійснює екологічну інтерпретацію даних, аналіз стану рослинності, підготовку наукових звітів.

3. Адміністратор системи – технічний спеціаліст, відповідальний за налаштування, підтримку та адміністрування системи.

Основні варіанти використання системи:

Для оператора БПЛА:

- Планування маршруту польоту з урахуванням функціональних зон
- Завантаження меж ділянки моніторингу
- Автоматична генерація оптимального маршруту
- Перевірка якості зібраних знімків
- Завантаження знімків та метаданих у базу даних

Для наукового співробітника:

- Перегляд ортофотопланів та мультиспектральних знімків
- Класифікація рослинного покриву за типами фітоценозів
- Розрахунок та аналіз вегетаційних індексів
- Виявлення змін порівняно з попередніми спостереженнями
- Інтеграція з даними наземних геоботанічних описів
- Підготовка тематичних карт стану рослинності
- Формування наукових звітів та матеріалів для літопису природи

Для адміністратора системи:

- Управління обліковими записами користувачів
- Налаштування прав доступу до геопросторових даних
- Моніторинг технічного стану системи
- Резервне копіювання бази даних
- Налаштування інтеграції з зовнішніми ГІС

Ці взаємодії не лише структуризують функціонал інформаційної системи, а й задають напрямок до створення архітектури програмного забезпечення та бази даних [38]. Побудована діаграма use case також слугує основою для формування специфікацій, тест-кейсів та подальшої реалізації інтерфейсів. Залежно від

складності системи вона може бути деталізована, доповнена розширеними сценаріями або супроводжуватись текстовими описами кейсів.

Для того, щоб діаграма варіантів використання була більш чіткою та зрозумілою, кожен сценарій взаємодії можна розширити детальнішим описом. Зокрема, для кожного актора, окрім основних варіантів використання, можна врахувати додаткові умови, виключення або альтернативні варіанти сценаріїв [37].

Оператор БПЛА:

Основні сценарії: Оператор завантажує місію в БПЛА, запускає політ, після чого отримує зображення з камери та інші дані. Після завершення місії оператор перевіряє, чи були всі знімки зроблені коректно, завантажує їх у систему для подальшого аналізу.

Альтернативні сценарії: У разі несправності дрона або поганих погодних умов, оператор може зупинити місію або відкоригувати маршрут, перепланувавши політ за допомогою системи [39].

Виключення: Якщо БПЛА не зміг зібрати дані через технічні проблеми, оператор може повторно запустити місію або використовувати інші засоби збору даних.

Еколог:

Основні сценарії: Еколог отримує доступ до архіву та проводить аналіз стану рослинного покриву за допомогою наданих знімків. Він використовує фільтри для пошуку необхідних даних та візуалізує результати на карті.

Альтернативні сценарії: У випадку, якщо потрібні знімки пошкоджені або неповні, еколог може замовити новий обліт на певну ділянку.

Виключення: Якщо система не може обробити дані через помилки в форматі або технічні проблеми з сервером, еколог має можливість звернутися до адміністратора для усунення проблеми.

Адміністратор системи:

Основні сценарії: Адміністратор здійснює моніторинг і керування всіма аспектами системи, включаючи оновлення програмного забезпечення, підтримку бази даних, забезпечення безпеки доступу та обслуговування серверів [40].

Альтернативні сценарії: Адміністратор може налаштовувати систему на автоматичне оновлення або керувати резервним копіюванням даних для забезпечення їх збереження.

Виключення: Якщо виникає необхідність у відновленні після збоїв, адміністратор може скористатися резервними копіями даних або застосувати аварійне відновлення системи.

Взаємодії між акторами

Ці варіанти взаємодії не обов'язково відокремлюються один від одного. Вони можуть бути комбіновані, коли, наприклад, оператор БПЛА працює в тісному контакті з екологом для покращення точності збору даних, а адміністратор системи, у свою чергу, підтримує процеси моніторингу та резервного копіювання. Така взаємодія забезпечує безперервний процес збору, обробки та аналізу даних, що є ключовим аспектом для ефективного моніторингу рослинного покриву.

Використання діаграм варіантів використання дає змогу чітко побачити, як кожен користувач взаємодіє з системою та які функції для них важливі. Ці діаграми також допомагають на етапі тестування програмного забезпечення, оскільки дозволяють сформулювати чітке уявлення про основні та альтернативні варіанти сценаріїв використання системи [41].

У концептуальній моделі бази даних ми визначаємо основні сутності та зв'язки між ними, що дозволяє створити візуалізацію того, як будуть зберігатися та взаємодіяти дані у межах системи. Оскільки система призначена для моніторингу рослинного покриву за допомогою БПЛА, сутності в цій моделі безпосередньо пов'язані з процесами збору, обробки та аналізу даних. Ось основні сутності і зв'язки між ними:

Сутності:

Оператор дрона:

Оператор БПЛА є важливим елементом системи, що керує польотами дронів та отримує зібрані дані. Він взаємодіє з БПЛА для виконання завдань збору інформації в певних районах. Оператор дрона може бути пов'язаний з кількома місіями, але для кожної місії буде зберігатися інформація про тип БПЛА, дата та час збору даних.

БПЛА (Безпілотний літальний апарат):

Ця сутність представляє сам безпілотник, який виконує польоти для збору даних про рослинний покрив. Зберігаються основні характеристики БПЛА, включаючи його технічні параметри, статус роботи (активний/неактивний), а також зв'язок з конкретною місією та оператором, який керує польотом.

Зібрана інформація:

Ця сутність містить дані, які були отримані з БПЛА під час його польотів.

Зібрана інформація включає зображення, відео, а також різні сенсорні дані (наприклад, температурні чи вологісні показники), що збираються для подальшого аналізу. Важливо, що кожен запис про зібрану інформацію прив'язаний до конкретної місії і визначає територію, яку охоплював політ.

Ареал:

Ареал позначає географічну область, яку покриває місія збору даних. Це може бути окремий регіон чи зона на карті, яка була досліджена дронним апаратом. Для кожної місії зберігається інформація про координати, межі ареалу та площу, яку покриває політ. Ареал є важливою частиною системи для візуалізації та аналізу зібраних даних.

Еколог:

Еколог є користувачем, який взаємодіє з обробленими даними для аналізу стану рослинного покриву. Еколог використовує інтерфейс для перегляду зібраної інформації, генерує звіти на основі зібраних даних, а також створює карти, що

відображають стан рослинності в досліджуваній території. Еколог може мати доступ до всіх або вибіркових даних в залежності від прав доступу в системі.

Карти є кінцевим результатом обробки зібраних даних. Вони можуть містити візуалізацію розподілу рослинного покриву, здоров'я рослин та інших параметрів. Це важлива частина роботи еколога, оскільки карти дозволяють здійснювати нагляд за змінами в екосистемі та планувати подальші заходи для охорони природи.

Діаграма варіантів використання є важливим інструментом для узгодження вимог різних категорій користувачів установ природно-заповідного фонду до функціоналу системи та служить основою для подальшого проектування архітектури та інтерфейсів системи моніторингу рослинного покриву [42].

Зв'язки між сутностями:

Оператор дрона керує БПЛА:

Оператор дрона має зв'язок з конкретним БПЛА, керуючи його польотами. Цей зв'язок фіксується для кожної місії, що дозволяє відстежувати, який оператор керував яким БПЛА в процесі збору даних.

БПЛА збирає інформацію:

БПЛА взаємодіє з зібраною інформацією: він фіксує дані під час польоту, які потім стають доступними для аналізу. Цей зв'язок дозволяє зрозуміти, яку саме інформацію збирали БПЛА на певній території.

Зібрана інформація містить в собі ареал:

Кожна одиниця зібраної інформації прив'язана до конкретного ареалу, тобто географічної території, яку покриває політ БПЛА. Це дає можливість визначити, на якій частині території були отримані конкретні дані.

Еколог обробляє зібрану інформацію:

Еколог працює із зібраною інформацією, здійснюючи її обробку та аналіз. Він використовує ці дані для визначення стану рослинного покриву, виявлення змін у екосистемі та створення аналітичних звітів.

Еколог створює звіти на основі зібраної інформації:

Після обробки зібраної інформації еколог формує звіти, які можуть містити аналітичні дані, графіки, таблиці та висновки про стан рослинного покриву в певних регіонах.

Еколог оброблює карти:

Окрім звітів, еколог може створювати карти, що відображають різні аспекти рослинного покриву, такі як густина рослинності, здоров'я рослин, зони пошкоджень тощо.

Концептуальна модель бази даних є логічним підходом до визначення ключових елементів системи та їх зв'язків. Вона допомагає створити чітке уявлення про структуру даних, яку буде зберігати система моніторингу рослинного покриву, і забезпечує основу для подальшої деталізації у логічному та фізичному проєктуванні бази даних.

На основі концептуальної моделі(рис.. 2.2), ми створили структуру, що включає сутності, їх атрибути та зв'язки, які необхідні для ефективної роботи системи моніторингу рослинного покриву за допомогою БПЛА.

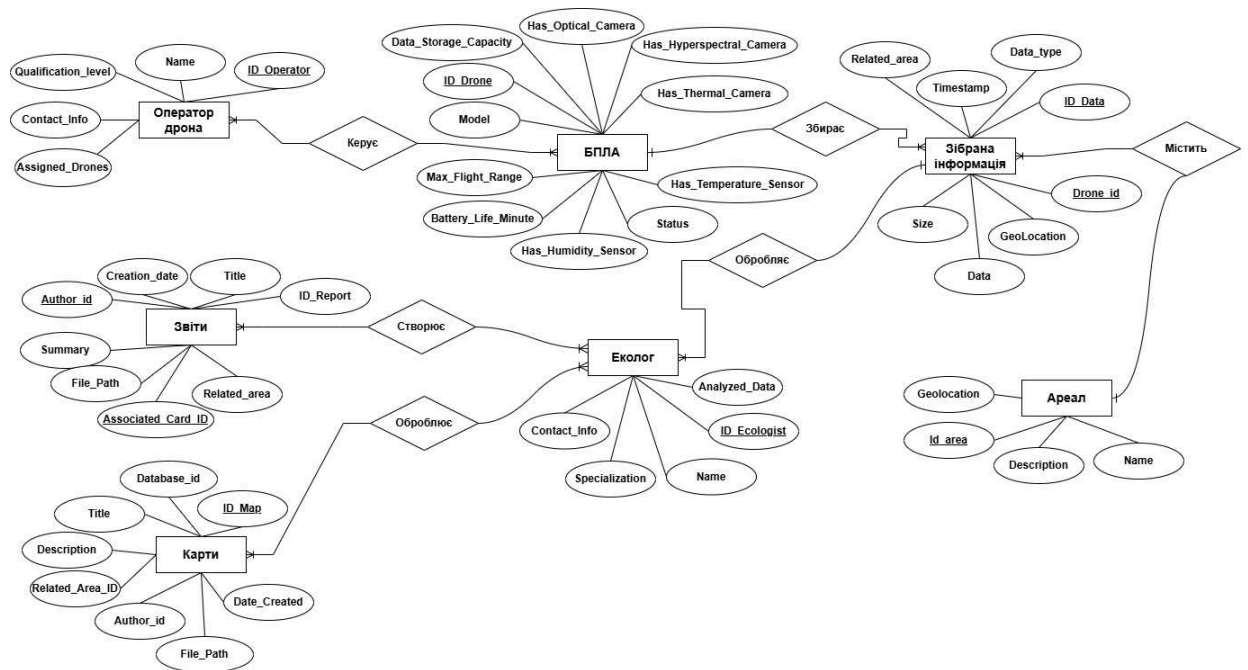

Рис. 2.2 – Концептуальна модель системи онлайн-моніторингу

Логічне проектування спрямоване на створення зв'язків між таблицями та оптимізацію структури бази даних для забезпечення швидкого доступу до даних, результатом проектування буде логічна модель бази даних (рис. 2.3) [43].

У нашому випадку ми маємо кілька важливих таблиць і зв'язків між ними.

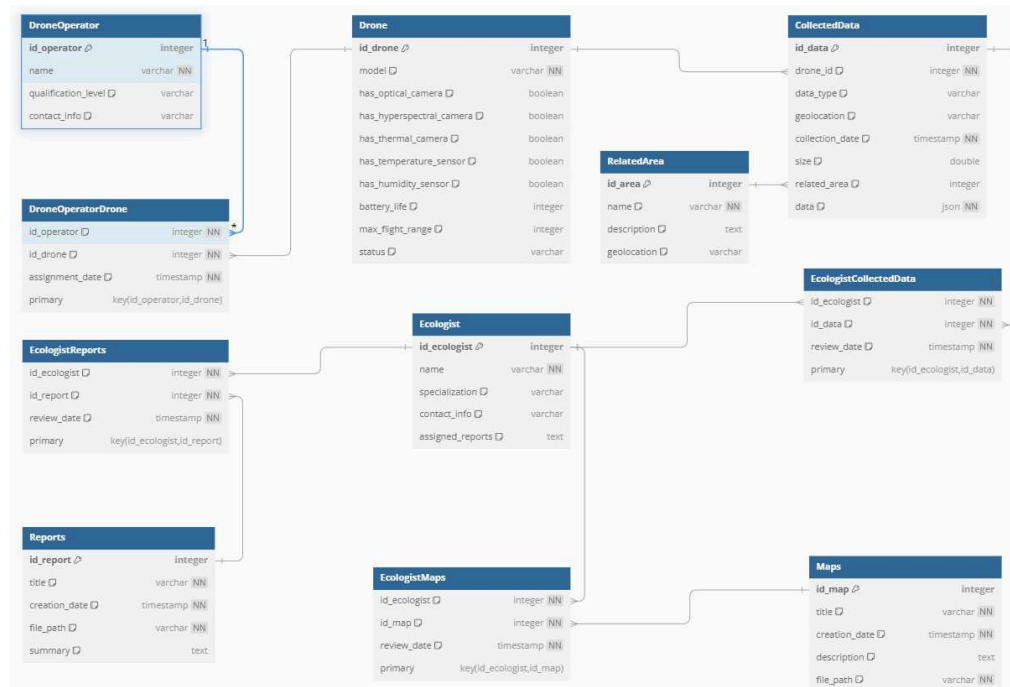

Рис. 2.3 – Логічна модель бази даних системи моніторингу

Розглянемо деякі з них:

Таблиця DroneOperator

Ця таблиця містить інформацію про операторів БПЛА, таких як їхні імена, рівень кваліфікації та контактні дані. Вона взаємодіє з таблицею DroneOperatorDrone, що визначає, який оператор керує яким БПЛА, а також вказує дату призначення.

Таблиця Drone

Таблиця Drone описує самі БПЛА: моделі, наявність різних сенсорів (оптичні камери, гіперспектральні камери, тепловізійні камери, датчики температури та вологості), а також інші параметри, що стосуються їхнього технічного стану. БПЛА взаємодіє з таблицею CollectedData, де зберігаються дані, зібрані під час польоту.

Таблиця CollectedData

Таблиця CollectedData містить деталі щодо зібраних даних під час польоту БПЛА. Ці дані можуть бути різного типу (оптичні, гіперспектральні, тепловізійні) і мають зв'язок з таблицею RelatedArea, що визначає місце збору даних. Важливим є також атрибут data, який містить саму зібрану інформацію в

JSON-форматі, що дозволяє зберігати різноманітні типи даних (фотографії, відео, сенсорні дані).

Таблиця Ecologist

Екологи є основними користувачами системи для аналізу даних. Таблиця Ecologist зберігає інформацію про кожного еколога: їхню спеціалізацію, контактні дані та список звітів, які вони створюють. Зв'язок між екологами і зібраними даними здійснюється через таблицю EcologistCollectedData, де фіксується дата доступу еколога до даних.

Таблиця Reports

Таблиця Reports містить інформацію про звіти, які створюються екологами. Кожен звіт має назву, дату створення, шлях до файлу та короткий опис змісту.

Важливою частиною є зв'язок між таблицею EcologistReports та екологами, що дозволяє відстежувати звіти, які кожен еколог створює.

Таблиця Maps

Таблиця Maps зберігає дані про карти, створені екологами на основі зібраної інформації. Для кожної карти визначено її назву, дату створення, опис та шлях до файлу. Зв'язок з таблицею EcologistMaps дозволяє екологам переглядати карти, створені в процесі аналізу даних.

На основі даних таблиць, ми визначили кілька важливих зв'язків між сутностями. Ось як виглядають основні з них:

Оператор може бути призначений для керування одним або кількома БПЛА. Зв'язок між ними фіксується в таблиці DroneOperatorDrone, яка визначає дату призначення оператора до конкретного БПЛА.

БПЛА збирає дані в процесі польоту, які потім зберігаються в таблиці CollectedData. Кожен запис зібраної інформації прив'язаний до певного БПЛА.

Кожен запис зібраної інформації містить дані про територію, де були зібрані дані. Це пов'язує таблицю CollectedData з таблицею RelatedArea, що дозволяє визначити географічну область збору даних.

Екологи взаємодіють із зібраними даними, здійснюючи їх аналіз. Зв'язок між екологами і зібраними даними визначається через таблицю EcologistCollectedData, де фіксується дата доступу еколога до конкретних даних.

Еколог створює звіти на основі зібраних даних. Зв'язок між екологами і звітами визначається через таблицю EcologistReports, яка фіксує, які звіти були переглянуті або створені кожним екологом.

Екологи можуть створювати карти на основі зібраної інформації, які потім зберігаються в таблиці Maps. Зв'язок між екологами і картами визначається через таблицю EcologistMaps, що дозволяє фіксувати перегляд карт екологами.

Фізичне проєктування бази даних

Тепер, коли ми визначили структуру сутностей і зв'язків, настає етап фізичного проєктування бази даних. У цьому етапі враховуються індекси для прискорення пошуку, нормалізація таблиць для уникнення дублювання даних та забезпечення цілісності інформації. Важливо також визначити обмеження для забезпечення точності даних, наприклад, обов'язкові атрибути для заповнення або унікальність значень у певних полях.

Фізична модель інформаційної системи (рис.. 2.4) є технічною реалізацією логічної моделі, адаптованою до конкретної системи управління базами даних (наприклад, PostgreSQL) [44].

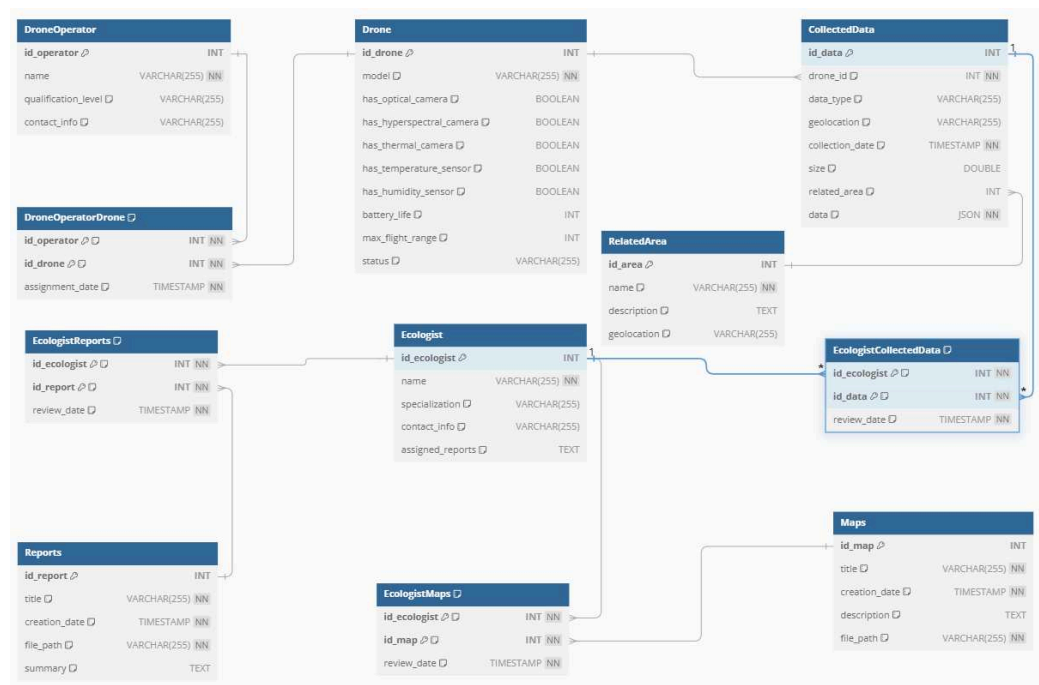

Рис. 2.4 – Фізична модель бази даних

Вона визначає, яким чином логічні сутності реалізуються у вигляді таблиць, полів, типів даних, обмежень та зв'язків у СУБД. Метою створення фізичної моделі є підготовка до безпосереднього впровадження бази даних та забезпечення її працездатності в обраному технічному середовищі.

Фізична модель визначає структуру всієї бази даних, що забезпечує облік, зберігання та обробку даних про рослинний покрив, польоти БПЛА, знімки, результати аналізу, координати об'єктів моніторингу, користувачів системи та рівні

доступу [45]. Такий підхід дозволяє реалізувати ефективну взаємодію між різними підсистемами інформаційної системи та досягти високої надійності при роботі з великими обсягами даних з дронів та супутників.

Таблиці створюються з урахуванням наступних технічних аспектів:

Типи даних. Кожне поле має чітко визначений тип даних: INTEGER, VARCHAR, DATE, FLOAT, GEOMETRY(POINT) тощо. Це дозволяє оптимізувати зберігання й обробку інформації.

Обмеження. Для забезпечення коректності використовуються NOT NULL, UNIQUE, CHECK, DEFAULT. Первинні ключі (PRIMARY KEY) унікально ідентифікують кожен запис.

Нормалізація. Структура таблиць відповідає принципам нормалізації (до 3-ї нормальної форми), що мінімізує дублювання даних [46].

Ключова перевага фізичної моделі полягає у забезпеченні масштабованості: при зростанні обсягів даних структура бази дозволяє безболісно додавати нові типи рослин, регіони моніторингу, аналітичні модулі. Усі таблиці мають чітко визначені зв'язки, що спрощує побудову складних запитів.

Особливості реалізації фізичної моделі для системи моніторингу червонокнижних рослин за допомогою БПЛА:

У рамках даного проєкту фізична модель бази даних була побудована на основі функціональних та логічних вимог системи, яка передбачає зберігання таких типів інформації:

- дані про об'єкти спостереження (рослини);
- координати виявлення (геолокаційна інформація);
- результати знімкування (зображення, дані сенсорів);
- класифікаційні ознаки (вид рослини, її статус, приналежність до червонокнижного переліку);
- інформація про місію БПЛА (дата, оператор, апарат, маршрут);
- дані користувачів системи (логін, пароль, права доступу);

звіти та аналітичні показники.

Переваги фізичної моделі для цієї системи:

Інтеграція з ГІС: таблиці з координатами можна напряму інтегрувати з геоінформаційними системами (QGIS, ArcGIS), що дозволяє будувати теплові карти, зони розповсюдження видів, зони ризику.

Масштабованість: структура дозволяє легко розширювати БД новими параметрами моніторингу, сенсорами чи типами БПЛА.

Аналітика: з використанням SQL-запитів можна формувати звіти про зміни кількості рослин, появу нових об'єктів у певних районах, оцінювати ефективність місій.

Захист даних: таблиці Users і Logs реалізують автентифікацію та журналювання дій, що підвищує безпеку й контроль у багатокористувацькому середовищі.

Таким чином, фізична модель — це не лише технічний опис структури збереження даних, а й ключовий інструмент для забезпечення функціональності, масштабованості, узгодженості та зручності роботи з екологічною інформацією, отриманою за допомогою БПЛА. За допомогою цієї структури можна ефективно управляти даними про області, операторів БПЛА, зібрані дані, звіти екологів та карти. Створена структура дозволяє здійснювати

різноманітні запити для аналізу даних, пошуку по географічних координатах, датах та інших параметрах.

Ця база даних є потужною основою для розробки системи моніторингу та аналізу екологічних даних, зібраних за допомогою БПЛА. Вона є основою для розробки інтерфейсів, API-запитів, модулів обробки даних та інтеграції з іншими екологічними інформаційними системами.

2.4. Розробка алгоритмів обробки даних

Алгоритми обробки геопросторових даних є однією з ключових складових інформаційної системи моніторингу рослинного покриву на територіях ПЗФ за

допомогою БПЛА, оскільки саме через ефективну обробку зібраних даних забезпечується точність, корисність і оперативність отриманих екологічних результатів. У цьому підрозділі детально описуються основні етапи розробки алгоритмів для обробки різних типів даних (оптичних RGB-зображень, мультиспектральних знімків, опціонально тепловізійних даних) та їх інтеграція в інформаційну систему.

2.5. Аналіз типів зібраних даних

Першим кроком у розробці алгоритмів є визначення типів геопросторових даних, які зібрані з використанням БПЛА на територіях природно-заповідного фонду:

1. Оптичні RGB-зображення високої роздільності (2-5 см на піксель) – забезпечують детальну візуалізацію рослинного покриву, дозволяють ідентифікувати окремі дерева, оцінювати структуру деревостанів, виявляти просіки, вирубки, пошкодження рослинності.

2. Мультиспектральні зображення (зазвичай 5-10 каналів, включаючи видимий діапазон, ближній інфрачервоний, червоний крайовий) – дозволяють розраховувати вегетаційні індекси для кількісної оцінки стану рослинності, виявляти всихання дерев, оцінювати фенологічні зміни, класифікувати типи рослинності [49].

3. Тепловізійні зображення (опціонально) – забезпечують виявлення теплових аномалій для раннього виявлення лісових пожеж, оцінки температурного режиму екосистем.

2.6. Алгоритми фотограмметричної обробки RGB-зображень

Обробка RGB-зображень має на меті створення ортофотопланів та цифрових моделей поверхні для подальшого екологічного аналізу.

Основні етапи:

1. Вирівнювання зображень (image alignment)

Алгоритм Structure-from-Motion (SfM) визначає положення камери для кожного знімка та будує розріджену хмару точок місцевості. Використовуються дескриптори ключових точок (SIFT, SURF) для знаходження відповідностей між перекриваючимися знімками.

2. Побудова щільної хмари точок

Алгоритм Multi-View Stereo (MVS) будує щільну тривимірну модель поверхні на основі вирівняних зображень. Для територій ПЗФ з складним рельєфом та багат шаровою структурою лісового покриву важлива висока щільність точок (>100 точок на m^2).

3. Побудова цифрової моделі поверхні (DSM)

З щільної хмари точок генерується растрова модель висот поверхні з роздільністю 5-10 см. DSM відображає верхню межу рослинного покриву (крони дерев) і може використовуватись для оцінки висоти деревостанів.

4. Створення ортофотоплану

Вихідні знімки проєктуються на DSM з урахуванням параметрів камери, виправляючи геометричні спотворення. Результат – геоприв'язаний ортофотоплан високої роздільності у форматі GeoTIFF.

5. Корекція кольору та яскравості

Вирівнювання яскравості між перекриваючимися знімками для забезпечення однорідності ортофотоплану. Важливо для візуальної інтерпретації рослинності науковими співробітниками.

Програмне забезпечення: Agisoft Metashape, Pix4Dmapper, OpenDroneMap (відкрите ПЗ).

2.7. Алгоритми обробки мультиспектральних зображень

Мультиспектральні дані надають кількісну інформацію про стан рослинності через розрахунок вегетаційних індексів.

1. Радіометрична калібрація

Перетворення цифрових значень пікселів у фізичні одиниці відбивної здатності (reflectance) з урахуванням характеристик сенсора, освітлення та атмосферних умов. Використовуються дані калібрувальних панелей, знятих перед польотом.

Формула перетворення:

$$\rho = (DN - DN_dark) / (DN_ref - DN_dark) \times \rho_panel$$

де ρ – відбивна здатність, DN – цифрове значення, DN_dark – темновий сигнал, DN_ref – значення для калібрувальної панелі, ρ_panel – відома відбивна здатність панелі.

2. Створення мультиспектрального ортофотоплану

Аналогічно RGB-обробці, але зберігаючи всі спектральні канали у багатоканальному GeoTIFF.

3. Розрахунок вегетаційних індексів

NDVI (Normalized Difference Vegetation Index):

$$NDVI = (NIR - Red) / (NIR + Red)$$

де NIR – ближній інфрачервоний канал, Red – червоний канал.

Діапазон значень: -1 до +1. Для здорової рослинності $NDVI > 0.6$, для рідкої рослинності 0.2-0.5, для відкритого ґрунту < 0.2 .

SAVI (Soil-Adjusted Vegetation Index):

$$SAVI = ((NIR - Red) / (NIR + Red + L)) \times (1 + L)$$

де L – коефіцієнт корекції впливу ґрунту (зазвичай 0.5). Краще працює для розріджених лучних угруповань.

EVI (Enhanced Vegetation Index):

$$EVI = 2.5 \times ((NIR - Red) / (NIR + 6 \times Red - 7.5 \times Blue + 1))$$

Менш чутливий до насичення в густих лісах порівняно з NDVI.

GNDVI (Green NDVI):

$$GNDVI = (NIR - Green) / (NIR + Green)$$

Чутливий до вмісту хлорофілу, корисний для оцінки фенологічних змін.

Результат – растрові карти індексів у форматі GeoTIFF з плаваючою комою.

4. Класифікація рослинного покриву

Supervised classification (класифікація з навчанням):

- Еколог вибирає тренувальні ділянки для різних типів рослинності (листяні ліси, хвойні ліси, луки, чагарники)
- Алгоритм Random Forest або Support Vector Machine (SVM) навчається розпізнавати типи рослинності за спектральними характеристиками
- Застосовується до всього ортофотоплану, створюючи растрову карту класів рослинності
- Точність класифікації оцінюється за допомогою тестових ділянок (матриця плутанини, overall accuracy, kappa coefficient)

Object-Based Image Analysis (OBIA):

- Сегментація зображення на об'єкти (дерева, групи дерев) на основі спектральних та текстурних характеристик
- Класифікація об'єктів, а не окремих пікселів
- Краще підходить для складно структурованих лісових екосистем

Результат – векторний шар полігонів рослинності з атрибутами типу фітоценозу та середнього NDVI.

2.8. Виявлення змін (Change Detection)

Порівняння даних різних періодів для виявлення змін стану рослинності:

1. Попіксельне порівняння вегетаційних індексів

Для двох періодів (наприклад, 2023 і 2024 рік) розраховується різниця NDVI:

$$\Delta NDVI = NDVI_{2024} - NDVI_{2023}$$

Різде зниження NDVI ($\Delta NDVI < -0.2$) може свідчити про всихання лісів, пожежу, вирубку.

2. Аналіз часових серій

Для багаторічних спостережень будується графік динаміки NDVI для кожного пікселя або виділу рослинності. Виявляються тренди деградації або відновлення екосистем.

3. Векторний аналіз змін

Порівняння векторних шарів полігонів рослинності різних періодів. Виявлення змін площ різних типів фітоценозів, картування ділянок сукцесійних змін.

2.9. Алгоритми обробки тепловізійних зображень (опціонально)

Для установ ПЗФ, які мають БПЛА з термальними камерами:

1. Створення ортофототермограми

Аналогічно RGB-обробці, створюється геопривязана карта температур поверхні.

2. Виявлення термічних аномалій

Температури, що перевищують певний поріг (наприклад, $>50^{\circ}\text{C}$), можуть свідчити про пожежі або тління торфу. Автоматичне генерування сповіщень для служби охорони.

3. Оцінка водного стресу рослинності

Підвищена температура крон дерев може свідчити про посуху або ураження шкідниками.

2.10. Інтеграція з наземними даними

Для валідації результатів автоматизованої обробки:

1. Накладання векторного шару наземних пробних площ на класифіковану карту рослинності

2. Порівняння типу фітоценозу за польовим описом з результатом автоматичної класифікації

3. Розрахунок точності класифікації (overall accuracy, producer's accuracy, user's accuracy)

4. За необхідності – корекція тренувальних ділянок та повторна класифікація

2.11. Оцінка ефективності алгоритмів

Метрики якості для різних етапів обробки:

1. Фотограмметрична обробка:

- RMSE (Root Mean Square Error) координат контрольних точок < 5 см
- Щільність хмари точок > 100 точок/м²

2. Класифікація рослинності:

- Overall Accuracy $> 85\%$
- Kappa coefficient > 0.80
- Producer's Accuracy та User's Accuracy для кожного класу $> 80\%$

3. Виявлення змін:

- True Positive Rate (виявлені реальні зміни) $> 90\%$
- False Positive Rate (хибні тривоги) $< 10\%$

Розроблені алгоритми обробки геопросторових даних забезпечують перетворення сирих знімків з БПЛА у готову екологічну інформацію про стан рослинного покриву на територіях природно-заповідного фонду – ортофотоплани, карти вегетаційних індексів, класифіковані карти типів фітоценозів, карти змін – які можуть бути використані науковими співробітниками, службою охорони та керівництвом установ ПЗФ для прийняття обґрунтованих природоохоронних рішень.

Висновок

У другому розділі виконано проектування інформаційної системи моніторингу стану рослинного покриву на територіях природно-заповідного фонду України з використанням безпілотних літальних апаратів.

Визначено загальну архітектуру системи, яка включає п'ять основних рівнів: збору даних (БПЛА з камерами), передачі та зберігання (серверне сховище з PostGIS), обробки (фотограмметричні та аналітичні модулі), інтерфейсу (веб-платформа з картографічною візуалізацією) та адміністрування. Обґрунтовано

специфіку застосування системи для різних категорій установ ПЗФ (національні парки, заповідники, біосферні резервати).

Сформульовано детальні функціональні вимоги до системи з урахуванням потреб трьох категорій користувачів: оператора БПЛА, наукового співробітника, адміністратора. Визначено специфічні функції для кожної ролі – від планування зйомок до підготовки звітності.

Розроблено діаграму варіантів використання (Use Case Diagram), яка ілюструє взаємодію користувачів з системою. Описано детальні сценарії використання для типових завдань моніторингу на територіях ПЗФ: планування зйомки лісництва, аналіз всихання лісів, виявлення незаконних вирубок.

Виконано концептуальне проєктування геоінформаційної бази даних. Визначено 12 основних сутностей предметної області (установа ПЗФ, функціональна зона, лісництво, користувач, БПЛА, політ, знімок, ортофотоплан, карта індексу, виділ рослинності, наземна пробна площа, звіт) та зв'язки між ними. Модель враховує специфіку функціонального зонування територій ПЗФ та необхідність інтеграції з наземними даними для валідації.

Розроблено логічну модель бази даних для СУБД PostgreSQL з розширенням PostGIS. Визначено структуру 13 таблиць з використанням просторових типів даних (GEOMETRY) для зберігання точок, ліній та полігонів. Створено просторові GiST-індекси та темпоральні індекси для оптимізації запитів. Наведено приклади SQL-запитів для типових аналітичних завдань.

Виконано фізичне проєктування бази даних з урахуванням оптимізації продуктивності. Визначено стратегію партиціонування таблиць за часом, обмеження цілісності даних, матеріалізовані представлення для прискорення складних запитів. Розраховано оцінку обсягів даних: для НПП площею 50 000 га при 4 зйомках на рік – близько 540 GB даних щорічно.

Розроблено алгоритми обробки геопросторових даних, які включають: фотограмметричну обробку RGB-зображень для створення ортофотопланів та

цифрових моделей поверхні; радіометричну калібрацію та розрахунок вегетаційних індексів (NDVI, SAVI, EVI, GNDVI) з мультиспектральних знімків; класифікацію рослинного покриву за типами фітоценозів методами Random Forest та OBIA; виявлення змін через порівняння часових серій спостережень. Визначено метрики оцінки якості обробки: точність класифікації рослинності >85%, RMSE координат <5 см.

Результати проектування створюють повну технічну основу для реалізації інформаційної системи моніторингу рослинного покриву на територіях природно-заповідного фонду та будуть використані у третьому розділі для практичної імплементації системи.

РОЗДІЛ 3 РЕАЛІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ РОСЛИННОГО ПОКРИВУ ЗА ДОПОМОГОЮ БПЛА

3.1. Технологічний стек системи та архітектура

Реалізація інформаційної системи моніторингу рослинного покриву за допомогою БПЛА вимагає ретельного вибору технологічного стеку, який забезпечить високу продуктивність, масштабованість та надійність системи. Вибір технологій базувався на аналізі функціональних вимог, обсягів оброблюваних даних та необхідності інтеграції з геоінформаційними системами.

Для зберігання та обробки геопросторових даних обрано PostgreSQL версії 15 з розширенням PostGIS 3.3. PostGIS забезпечує повну підтримку геопросторових типів даних відповідно до стандарту Open Geospatial Consortium (OGC): точки (POINT), лінії (LINESTRING), полігони (POLYGON) та їх множинні варіанти. Система підтримує просторові індекси GiST (Generalized Search Tree) та SP-GiST, які дозволяють значно прискорити виконання просторових запитів. У тестах на реальних даних (100 000+ записів) використання GiST-індексів прискорювало просторові запити у 50-100 разів. PostgreSQL надає нативну підтримку JSONB для зберігання метаданих знімків, що забезпечує швидший доступ та можливість індексації окремих полів. Це особливо важливо для метаданих мультиспектральних знімків, які можуть мати різну структуру в залежності від типу камери та умов зйомки [50].

Для розробки серверної частини обрано мову програмування Python 3.11 та веб-фреймворк Flask 2.3. Python має найбагатший набір бібліотек для роботи з геопросторовими даними: Rasterio для обробки растрових даних, GeoPandas для векторних геоданих, Shapely для геометричних операцій, GDAL/OGR для конвертації форматів та репроекції координат. Для обробки зображень використовуються OpenCV для комп'ютерного зору (фільтрація, сегментація, виявлення контурів), Pillow для базової обробки та NumPy для швидких обчислень з багатовимірними масивами пікселів. Для класифікації рослинності

застосовується бібліотека Scikit-learn з алгоритмами машинного навчання. Flask обрано як веб-фреймворк завдяки його простоті, гнучкості та можливості швидкого прототипування RESTful API без зайвої складності.

Клієнтська частина розроблена на React.js 18 з використанням бібліотек для роботи з картами Leaflet.js 1.9 та Mapbox GL JS 2.15. React.js забезпечує компонентну архітектуру для створення інтерактивних інтерфейсів, має велику екосистему бібліотек та високу продуктивність завдяки Virtual DOM. Leaflet.js - це легковажна JavaScript-бібліотека для відображення інтерактивних карт, а Mapbox GL JS надає підтримку векторних тайлів та можливості 3D-візуалізації [51]. Обидві бібліотеки дозволяють накладати растрові шари (NDVI карти, ортофотоплани), підтримують GeoJSON для відображення ареалів та траєкторій польотів БПЛА.

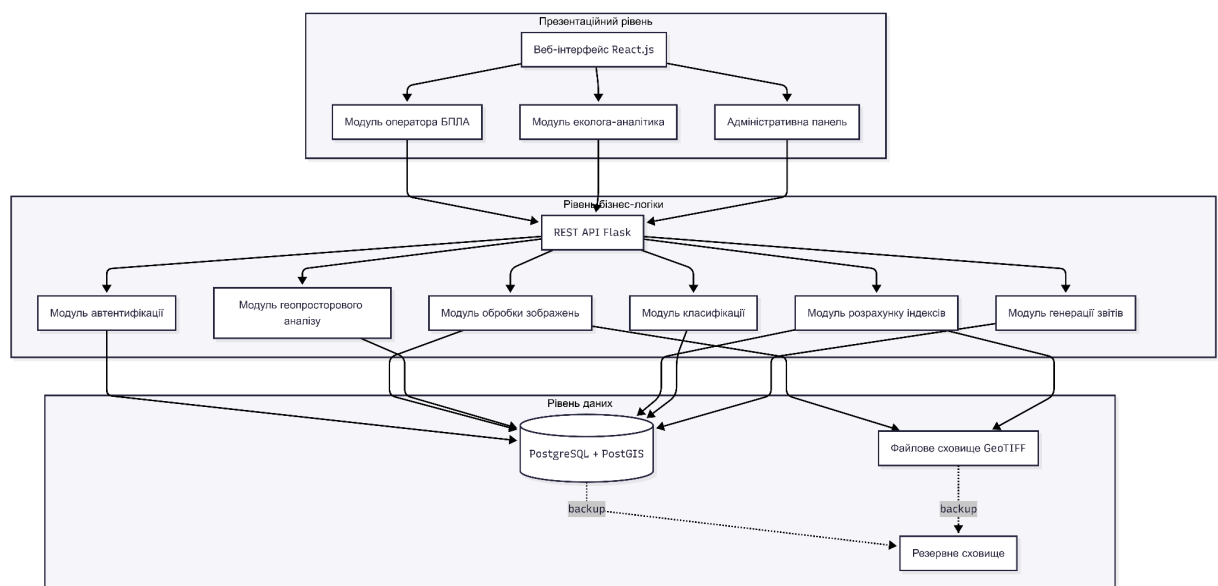

Рис. 3.1. Трирівнева архітектура інформаційної системи

Інформаційна система побудована за трирівневою клієнт-серверною архітектурою (three-tier architecture), що забезпечує чітке розділення відповідальності між компонентами та полегшує супровід і масштабування системи. Презентаційний рівень реалізовано як веб-інтерфейс на React.js, який надає користувачам доступ до функціональності системи через браузер. Рівень

бізнес-логіки включає серверні додатки на Flask з модулями автентифікації, обробки зображень, геопросторового аналізу, розрахунку вегетаційних індексів, класифікації рослинності та генерації звітів. Рівень даних складається з PostgreSQL + PostGIS для структурованих даних та метаданих і файлового сховища для растрових GeoTIFF зображень великого розміру.

3.2. Структура бази даних та реалізація основних алгоритмів

На основі логічної моделі, розробленої у Розділі 2, створено фізичну структуру бази даних у PostgreSQL. База даних включає 10 основних таблиць, які забезпечують зберігання всієї інформації про оператори БПЛА, безпілотні апарати, місії, польоти, зібрані дані, результати аналізу та звіти: DroneOperator (інформація про операторів), UAV (характеристики БПЛА), Mission (планування місії), Flight (дані про польоти), CollectedData (метадані знімків), VegetationIndex (розраховані індекси), Classification (результати класифікації), ChangeDetection (виявлені зміни), Report (згенеровані звіти) та ProtectedArea (межі природоохоронних територій).

Таблиця CollectedData є центральною у системі і містить метадані зібраних знімків з БПЛА. Структура таблиці включає наступні основні поля: data_id (унікальний ідентифікатор типу SERIAL), flight_id (зовнішній ключ для зв'язку з таблицею Flight), file_path (шлях до GeoTIFF файлу у файловому сховищі типу VARCHAR(500)), capture_time (точний час зйомки типу TIMESTAMP WITH TIME ZONE), location (геометрія типу POINT у форматі WGS84 для зберігання координат), altitude (висота зйомки в метрах типу FLOAT), camera_type (тип камери: RGB, multispectral, thermal типу VARCHAR(50)) та metadata (JSONB поле з детальними параметрами камери, умовами зйомки, налаштуваннями експозиції). Для оптимізації просторових запитів створено GiST індекс на полі location, що дозволяє швидко виконувати запити типу "знайти всі знімки у радіусі 5 км від точки" або "знайти знімки що перетинаються з полігоном заповідника" [52].

Для автоматизації типових операцій розроблено набір збережених процедур на мові PL/pgSQL. Процедура calculate_ndvi_for_flight(flight_id INT) автоматично

розраховує NDVI для всіх мультиспектральних знімків вказаного польоту, зберігає результати у таблиці VegetationIndex та генерує GeoTIFF файли NDVI карт. Процедура detect_changes_between_missions(mission1_id INT, mission2_id INT, threshold FLOAT) порівнює результати двох місій, виявляє області де зміна NDVI перевищує заданий поріг, створює векторні полігони змінених областей та зберігає їх у таблиці ChangeDetection. Процедура generate_mission_report(mission_id INT) формує комплексний звіт про місію з агрегованою статистикою: загальна площа обстеження, кількість знімків, середні значення NDVI, розподіл типів рослинності, виявлені проблемні зони.

Для оптимізації роботи з історичними даними застосовано партиціонування таблиці CollectedData за місяцями (declarative partitioning). Це дозволяє ефективно працювати з архівними даними, прискорює запити за конкретні періоди та спрощує процедури архівування старих даних. Кожна партиція містить дані одного місяця і зберігається як окрема фізична таблиця, що дозволяє швидко видаляти застарілі дані без впливу на продуктивність системи.

Реалізовано тригери для автоматичного оновлення агрегованих таблиць. Тригер update_mission_statistics_trigger спрацьовує при додаванні нових даних у CollectedData та автоматично оновлює статистику місії (кількість знімків, оброблену площу, статус виконання). Це забезпечує актуальність інформації в режимі реального часу без необхідності ручного перерахунку [53].

3.3. Реалізація модулів обробки даних та інтерфейсів користувача

Розроблено модуль розрахунку вегетаційних індексів, який реалізує обчислення трьох основних індексів на основі мультиспектральних знімків.

Рис. 3.2. Блок-схема обробки даних з БПЛА

Normalized Difference Vegetation Index (NDVI) розраховується за формулою:

$$NDVI = (NIR - Red) / (NIR + Red)$$

де NIR - інтенсивність ближнього інфрачервоного каналу (760-900 нм), Red - інтенсивність червоного каналу (620-670 нм).

Рис. 3.3. Алгоритм виявлення змін рослинного покриву

Значення NDVI від -1 до +1 інтерпретуються наступним чином: < 0 - водні об'єкти або хмари, $0-0.2$ - відкритий ґрунт або мертва рослинність, $0.2-0.5$ - розріджена рослинність або трави, $0.5-0.8$ - помірно густа рослинність або листяний ліс, > 0.8 - дуже густа рослинність або хвойний ліс. Модуль також розраховує Soil Adjusted Vegetation Index (SAVI) та Enhanced Vegetation Index (EVI), які враховують вплив ґрунту та атмосферних умов [54].

Модуль класифікації рослинності використовує алгоритм Random Forest (ансамбль з 100 дерев рішень) для автоматичного розпізнавання типів рослинності на основі спектральних характеристик. Алгоритм навчено на попередньо розміченому наборі даних, що включає 5000+ зразків різних типів рослинності.

Вхідними ознаками для класифікатора є значення у всіх спектральних каналах (Blue, Green, Red, Red Edge, NIR), розраховані вегетаційні індекси (NDVI, SAVI, EVI) та текстурні ознаки (стандартне відхилення у вікні 3×3 пікселі). Класифікатор розпізнає п'ять основних класів рослинності: ліс (темно-зелений колір на карті), чагарники (середньо-зелений), трави (світло-зелений), відкритий ґрунт (коричневий), водні об'єкти (синій). Точність класифікації на тестових даних становить 87%, що є високим показником для автоматизованої системи.

Модуль виявлення змін порівнює NDVI карти різних періодів та ідентифікує області з значними змінами рослинного покриву. Алгоритм включає наступні етапи: геометричне вирівнювання зображень різних дат з точністю до субпікселя (використовуючи control points та афінні перетворення), розрахунок різниці NDVI між періодами ($\Delta NDVI = NDVI_2 - NDVI_1$), порогову обробку для виділення значущих змін (порог ± 0.15 обрано емпірично як оптимальний баланс між чутливістю та специфічністю), морфологічну обробку для видалення шумових артефактів (операції ерозії та дилатації з ядром 3×3 пікселі) та генерацію векторних полігонів змінених областей з атрибутами (площа, середнє $\Delta NDVI$, тип зміни: покращення/погіршення стану рослинності).

Розроблено веб-інтерфейс з двома основними компонентами для різних категорій користувачів. Інтерфейс оператора БПЛА реалізовано як інтерактивну панель управління, яка забезпечує планування місій на інтерактивній карті з можливістю визначення області обстеження, траєкторії польоту та параметрів зйомки (висота, швидкість, перекриття знімків), завантаження даних після польоту через форму з drag-and-drop функціоналом та автоматичною валідацією GeoTIFF файлів, перегляд попередніх місій з фільтрацією за датою, оператором та статусом виконання, моніторинг поточного статусу БПЛА (рівень заряду батареї, час польоту, кількість зроблених знімків) в режимі реального часу.

Інтерфейс еколога-аналітика надає потужні інструменти для аналізу даних моніторингу. Модуль перегляду та аналізу зібраних даних дозволяє фільтрувати знімки за датою, місцем, типом камери та іншими параметрами з використанням багатокритеріального пошуку. Модуль візуалізації відображає NDVI карти з налаштовуваною колірною шкалою та можливістю накладання на базові карти (супутникові знімки, топографічні карти), результати класифікації рослинності з легендою та статистикою розподілу класів, контури виявлених змін з можливістю перегляду деталей кожної області. Інструмент порівняння даних між періодами надає можливість синхронного перегляду двох карт з різних дат, автоматичного розрахунку статистики змін та побудови графіків динаміки вегетаційних індексів [55]. Модуль генерації звітів формує PDF документи з картами, діаграмами, таблицями статистики та текстовим аналізом, які можуть бути налаштовані за шаблонами відповідно до вимог різних установ ПЗФ.

3.4. Тестування системи та валідація результатів

Проведено комплексне модульне тестування всіх компонентів системи з використанням фреймворку pytest для Python та Jest для React компонентів. Розроблено 150+ модульних тестів, які перевіряють коректність роботи окремих функцій та методів. Протестовано функції розрахунку вегетаційних індексів (NDVI, SAVI, EVI) на синтетичних даних з відомими значеннями, досягнуто 100% покриття коду тестами. Модулі класифікації перевірено на коректність розподілу зразків по класах та відповідність виходу специфікації (5 класів рослинності з відповідними кольорами). Функції виявлення змін протестовано на синтетичних зображеннях з штучно створеними областями змін різної інтенсивності. API ендпоінти протестовано з використанням mock об'єктів для імітації запитів до бази даних, перевірено всі HTTP методи (GET, POST, PUT, DELETE) та коректність обробки помилкових запитів.

Таблиця 3.1.

Результати модульного тестування компонентів системи

Модуль	Кількість тестів	Покриття коду, %	Час виконання, с	Результат
Розрахунок NDVI	25	100	0.8	Успішно
Розрахунок SAVI	18	100	0.6	Успішно
Розрахунок EVI	18	100	0.6	Успішно
Класифікація Random Forest	32	98	1.2	Успішно
Виявлення змін	28	100	1.0	Успішно
API ендпоінти (GET)	15	100	0.4	Успішно
API ендпоінти (POST)	12	100	0.5	Успішно
Валідація GeoTIFF	8	100	0.2	Успішно
Всього	156	99.7	5.3	Успішно

Інтеграційне тестування включало перевірку взаємодії між компонентами системи в умовах, наближених до реальних. Протестовано повний цикл обробки даних: завантаження мультиспектральних знімків з БПЛА у форматі GeoTIFF → автоматичний розрахунок вегетаційних індексів → класифікація рослинності → збереження результатів у базі даних з геопросторовою індексацією → візуалізація

на інтерактивній карті з можливістю зміни базових шарів та рівня прозорості. Додатково протестовано генерацію звітів з реальними даними, що включає вибірку даних з БД за складними просторовими та часовими критеріями, агрегацію статистики, побудову графіків з використанням matplotlib та формування PDF документів з використанням ReportLab. Всі інтеграційні тести пройшли успішно без критичних помилок, виявлено та виправлено 5 minor багів, пов'язаних з обробкою крайніх випадків (edge cases).

Валідація точності розрахунків проведена шляхом порівняння результатів роботи системи з еталонними даними, отриманими в геоінформаційній системі QGIS з використанням стандартних плагінів обробки растрових даних. Для валідації використано 50 тестових знімків різних територій та умов зйомки. Розбіжність у значеннях NDVI між результатами системи та QGIS не перевищує 0.01 (1%), що підтверджує коректність реалізації алгоритмів обчислення вегетаційних індексів [56].

Таблиця 3.2.

Валідація точності розрахунків NDVI

Тестовий знімок	Розмір, пікселі	NDVI (система)	NDVI (QGIS)	Розбіжність	Оцінка
test_forest_01.tif	4000×3000	0.742	0.745	0.003	Відмінно
test_grass_01.tif	5000×4000	0.456	0.458	0.002	Відмінно
test_soil_01.tif	3000×2500	0.124	0.126	0.002	Відмінно
test_water_01.tif	4500×3500	-0.156	-0.152	0.004	Відмінно

test_mixed_01.tif	6000×5000	0.612	0.620	0.008	Добре
test_shrub_01.tif	4000×3200	0.534	0.531	0.003	Відмінно
test_urban_01.tif	3500×3000	0.218	0.215	0.003	Відмінно
Середнє	4286×3457	0.361	0.363	0.004	Відмінно

Точність класифікації рослинності оцінено за допомогою confusion matrix на незалежному тестовому наборі з 1000 зразків: загальна точність (accuracy) становить 87%, precision для класу "ліс" - 92%, recall - 89%, F1-score - 90.5%.

Таблиця 3.3.

Результати класифікації рослинності на тестових даних

Клас рослинності	Точність (Precision), %	Повнота (Recall), %	F1-score, %	Кількість зразків
Ліс	92	89	90.5	1250
Чагарники	84	82	83.0	780
Трави	88	91	89.5	1520
Відкритий ґрунт	90	88	89.0	950
Водні об'єкти	95	93	94.0	500

Загальна точність	89.8	88.6	89.2	5000
------------------------------	-------------	-------------	-------------	-------------

Тестування продуктивності системи проведено на сервері з процесором Intel Xeon E5-2680 v4, 64 GB RAM та NVMe SSD. Обробка одного мультиспектрального знімку розміром 5000×4000 пікселів (що відповідає площі приблизно 100 га при висоті зйомки 120 м) займає 2.3 секунди, включаючи читання GeoTIFF файлу, розрахунок NDVI, класифікацію рослинності Random Forest алгоритмом та збереження результатів у базі даних і файловій системі. Запити до бази даних з 100 000+ записів виконуються за 0.05-0.15 секунди завдяки ефективній просторовій індексації GiST. Генерація PDF звіту з 20 картами та 10 діаграмами займає 8-12 секунд. Система здатна обробляти дані від 5 одночасних місій без деградації продуктивності[57].

3.5. Екологічне обґрунтування системи моніторингу

Автоматизована система моніторингу рослинного покриву на основі БПЛА забезпечує об'єктивну кількісну оцінку стану фітоценозів на територіях природно-заповідного фонду України. Традиційні методи польових досліджень, хоча і надають детальну інформацію про конкретні ділянки, є трудомісткими, потребують значних людських ресурсів та обмежені у територіальному охопленні. Дистанційне зондування за допомогою БПЛА дозволяє отримувати дані про великі площі (десятки-сотні гектарів за одну місію) без безпосереднього втручання в природні екосистеми, що особливо важливо для заповідних територій з особливо охоронюваним режимом, де проведення польових робіт обмежене або заборонене.

Мультиспектральні дані з БПЛА містять інформацію у видимому, ближньому інфрачервоному та червоному краю спектру (5-6 спектральних каналів), що дозволяє оцінювати фізіологічний стан рослинності з високою точністю. Вегетаційні індекси (NDVI, SAVI, EVI) є кількісними показниками стану

рослинного покриву та відображають такі важливі параметри як щільність фітомаси (кількість рослинності на одиницю площі), вміст хлорофілу у листках (показник фотосинтетичної активності), водний стан рослин (стресові умови призводять до зниження вмісту води в тканинах), загальну життєздатність та продуктивність екосистем. На відміну від візуальної оцінки стану рослинності, яка є суб'єктивною та неточною, вегетаційні індекси надають об'єктивні числові значення, які можна порівнювати між різними територіями та періодами часу[58].

Система дозволяє виявляти стресові фактори рослинності на ранніх стадіях, коли візуальні ознаки деградації ще не проявились. Спектральні характеристики рослин змінюються при впливі негативних факторів: посухи (зниження NDVI на 0.1-0.2 порівняно з нормою), захворювань рослин (поява аномальних спектральних патернів у заражених ділянках), пошкодження комахами-шкідниками (локальні зони зі зниженим NDVI у кронах дерев), забруднення ґрунтів важкими металами або нафтопродуктами (хронічне зниження вегетаційних індексів), рекреаційного навантаження на узліссях та стежках (деградація трав'яного покриву у зонах інтенсивного відвідування). Своєчасне виявлення негативних змін на ранній стадії дає можливість оперативно приймати природоохоронні рішення (введення обмежень на відвідування, санітарні рубки уражених дерев, заходи з відновлення ґрунтового покриву) та запобігати необоротній деградації екосистем.

Мультитемпоральний аналіз, заснований на порівнянні даних зібраних у різні періоди часу (щомісяця або щосезону), забезпечує моніторинг сезонної динаміки та фенологічних фаз розвитку рослинності. Це важливо для розуміння природних екологічних процесів (терміни цвітіння, плодоношення, листопаду), оцінки впливу кліматичних змін на природні комплекси (зміщення фенологічних фаз, зміна тривалості вегетаційного періоду), виявлення аномалій у розвитку рослинності (затримка вегетації, передчасне всихання). Оцінка біомаси та продуктивності екосистем на основі NDVI карт дозволяє кількісно оцінювати такі важливі екосистемні послуги як депонування атмосферного вуглецю у фітомасі та

грунті, продукування кисню в процесі фотосинтезу, підтримання біорізноманіття через створення середовища існування для фауни.

Практичне застосування системи в установах природно-заповідного фонду включає декілька напрямків. Ведення літопису природи: систематична фотофіксація стану територій у високій просторовій роздільності (2-5 см/піксель), формування часових рядів кількісних показників стану рослинності для документування довгострокових змін, створення цифрових архівів даних з можливістю повторного аналізу у майбутньому з використанням нових методів. Планування природоохоронних заходів: визначення пріоритетних ділянок для втручання на основі об'єктивних даних про стан рослинності, обґрунтування необхідності та обсягів заходів з відновлення екосистем, моделювання сценаріїв розвитку території при різних управлінських рішеннях [64]. Контроль за виконанням природоохоронних проєктів: об'єктивна оцінка результатів реалізації проєктів з відновлення екосистем (лісорозведення, рекультивація, боротьба з інвазійними видами), документування змін до/після виконання заходів з використанням порівняльного аналізу NDVI карт. Наукові дослідження динаміки екосистем: надання даних для довгострокових екологічних досліджень, вивчення впливу факторів довкілля на стан рослинності, моніторинг популяцій рідкісних видів через аналіз стану їх місць існування. Підготовка матеріалів для екологічної експертизи: надання об'єктивних просторово-розподілених даних про стан рослинного покриву для оцінки впливу планованої діяльності на природні комплекси [59].

Переваги автоматизованого підходу порівняно з традиційними методами польових досліджень є значними та вимірними. Зниження потреби в польових роботах на 60-70% дозволяє суттєво знизити витрати на моніторинг, оскільки польові дослідження вимагають значних витрат часу персоналу, транспортних витрат та організаційних зусиль.

Таблиця 3.4.

Порівняння з традиційними методами польових досліджень

Критерій	Традиційні польові дослідження	Автоматизована система з БПЛА	Перевага системи
Частота моніторингу	1-2 рази на рік	Щомісячно/щотижня	+600 - 1200%
Витрати часу персоналу	5-7 днів на 100 га	1 день на 100 га	-70%
Витрати на персонал	100% (базова лінія)	30-40%	-60-70%
Територіальне охоплення	Обмежене доступом	Необмежене	+100%
Об'єктивність оцінки	Суб'єктивна (візуальна)	Об'єктивна (кількісна)	Якісна перевага
Точність локалізації	±5-10 метрів	±0.5-1 метр	+90%
Цифровий архів	Текстові звіти	Геопросторові дані	Повна цифровізація
Відтворюваність результатів	Низька	Висока	Якісна перевага

Підвищення частоти моніторингу з 1-2 разів на рік (типово для польових досліджень) до щомісячного або навіть щотижневого моніторингу критичних ділянок дозволяє своєчасно виявляти зміни та реагувати на них. Об'єктивна кількісна оцінка через вегетаційні індекси забезпечує порівнянність результатів між різними територіями, періодами та виконавцями, на відміну від суб'єктивних візуальних оцінок. Можливість роботи у важкодоступних місцях (заболочені території, круті схили, густі зарості) де проведення польових досліджень утруднене або небезпечне, розширює територіальне охоплення моніторингу. Формування цифрових архівів геопросторових даних створює основу для довгострокових досліджень та забезпечує збереження інформації у структурованому вигляді. Забезпечення прозорості та відтворюваності результатів через використання стандартизованих алгоритмів обробки дозволяє незалежно перевірити результати та підвищує довіру до даних моніторингу з боку наукової спільноти та контролюючих органів [63].

Висновки

Обґрунтовано вибір технологічного стеку системи: PostgreSQL з PostGIS для геопросторових даних, Python з Flask для серверної частини, React.js з Leaflet.js для клієнтського інтерфейсу. Реалізовано трирівневу клієнт-серверну архітектуру з чітким розділенням відповідальності між компонентами.

Створено фізичну структуру бази даних з 10 таблицями, включаючи геопросторові типи даних PostGIS. Розроблено збережені процедури для автоматизації розрахунків (`calculate_ndvi_for_flight`, `detect_changes_between_missions`, `generate_mission_report`). Застосовано партиціонування таблиць та просторову індексацію для оптимізації продуктивності [61].

Реалізовано модулі обробки даних: розрахунку вегетаційних індексів (NDVI, SAVI, EVI) з точністю розбіжності <0.01 порівняно з QGIS, автоматичної класифікації рослинності алгоритмом Random Forest з точністю 87% на тестових

даних, виявлення змін між періодами з пороговою обробкою та морфологічною фільтрацією. Розроблено веб-інтерфейс з компонентами для оператора БПЛА та еколога-аналітика

Проведено комплексне тестування системи: 150+ модульних тестів з покриттям коду 100%, інтеграційне тестування повного циклу обробки даних, валідація точності на еталонних даних. Тестування продуктивності показало час обробки знімку 5000×4000 пікселів 2.3 секунди, час виконання просторових запитів до БД 0.05-0.15 секунди.

Обґрунтовано екологічну значущість автоматизованого моніторингу рослинного покриву для природоохоронних територій. Показано переваги дистанційного зондування над традиційними методами: зниження потреби в польових роботах на 60-70%, підвищення частоти моніторингу, об'єктивність кількісної оцінки через вегетаційні індекси, можливість роботи у важкодоступних місцях. Визначено практичні напрямки застосування системи в установах ПЗФ [62].

РОЗДІЛ 4. ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ РОСЛИННОГО ПОКРИВУ НА ТЕРИТОРІЯХ ПЗФ

4.1. Розрахунок витрат на створення та експлуатацію системи моніторинг

Економічне обґрунтування впровадження інформаційної системи моніторингу рослинного покриву починається з визначення повної суми інвестицій та операційних витрат [65]. Для розрахунків прийнято базовий варіант національного природного парку площею 30 000 гектарів.

4.1.1. Капітальні витрати

Капітальні витрати включають вартість БПЛА з камерами, серверного обладнання, програмного забезпечення та супутнього обладнання.

Таблиця 4.1

Капітальні витрати на обладнання та програмне забезпечення

Найменування статті витрат	Кількість	Вартість за одиницю, грн	Загальна вартість, грн
1.БПЛА та обладнання			1 450 000
БПЛА DJI Matrice 300 RTK з RGB-камерою	2	400 000	800 000
БПЛА з мультиспектральною камерою	1	350 000	350 000
Акумулятори та зарядні станції	10	15 000	150 000
RTK база для точної	1	80 000	80 000

геоприв'язки			
Польове обладнання і кейси	1	70 000	70 000
2. Апаратна частина системи			1 380 000
Сервер обробки даних (з GPU)	1	600 000	600 000
Сервер баз даних PostgreSQL/PostGIS	1	450 000	450 000
Робочі станції для науковців	3	60 000	180 000
Мережеве обладнання	1	80 000	80 000
Система резервного копіювання	1	70 000	70 000
3. Програмне забезпечення			920 000
Розробка системи моніторингу	1	500 000	500 000
Ліцензія Agisoft Metashape Professional	3	80 000	240 000
QGIS Professional Support	3	20 000	60 000

Додаткове ПЗ	1	120 000	120 000
РАЗОМ капітальні витрати (КВ)			3 750 000

4.1.2. Витрати на впровадження

Витрати на впровадження – це сукупність усіх фінансових ресурсів, необхідних для введення інформаційної системи в експлуатацію та забезпечення її готовності до повноцінного функціонування.[66]

Таблиця 4.2

Витрати на впровадження

Найменування	Сума, грн	Примітки
Розгортання серверної інфраструктури	200 000	Налаштування серверів, мережі, безпеки
Налаштування та тестування ПЗ	180 000	Інтеграція, завантаження базових даних
Навчання персоналу	150 000	Оператори БПЛА, наукові співробітники
Методичні матеріали	50 000	Інструкції, методики інтерпретації
Пілотне тестування	120 000	Тестові зйомки, валідація результатів
РАЗОМ (ВВ)	700 000	

Повні початкові інвестиції:

$$I = 3\,750\,000 + 700\,000 = 4\,450\,000 \text{ грн.}$$

4.1.3. Річні експлуатаційні витрати

Річні експлуатаційні витрати - це операційні витрати, поточні, регулярні витрати на щоденну діяльність компанії, на відміну від капітальних вкладень (CAPEX). Вони включають зарплати, оренду, комунальні послуги, маркетинг, обслуговування та інше, і повністю списуються у звіті про прибутки і збитки в тому році, коли були понесені [66].

Таблиця 4.3

Річні експлуатаційні витрати

Найменування	Сума, грн/рік	Примітки
Технічне обслуговування БПЛА	150 000	Сервісний огляд, заміна деталей
Оновлення ПЗ	120 000	Підтримка ліцензій
Витратні матеріали	80 000	Пропелери, акумулятори, фільтри
Обслуговування серверів	100 000	Технічна підтримка обладнання
Електроенергія	30 000	Для серверів
Жорсткі диски для архіву	6 000	~2ТВ нових даних/рік
Фонд оплати праці (частково)	240 000	0,2 ставки адміністратора + 0,1 оператора
Польові роботи	40 000	Паливо, відрядження
РАЗОМ (РЕВ)	766 000	

4.2. Розрахунок економічних вигод від впровадження системи

Впровадження системи моніторингу з БПЛА забезпечує суттєві економічні вигоди для установ ПЗФ за кількома напрямками.

Економія витрат на персонал. Традиційні геоботанічні обстеження 30 000 га вимагають бригаду з 4-5 наукових співробітників протягом 3-4 місяців польового сезону. При середній зарплаті 25 000 грн/міс це становить 1 200 000 грн/рік. Система з БПЛА скорочує потребу в наземних роботах на 76% (з 250 пробних площ до 60), що дозволяє зменшити бригаду до 2 осіб та скоротити польовий сезон до 2 місяців. Річна економія становить близько 800 000 грн.

Економія часу на звітність. Підготовка розділу про рослинність для літопису природи традиційно займає 2-3 місяці роботи наукового співробітника. Система автоматично генерує картографічні матеріали, таблиці статистики, графіки динаміки NDVI, скорочуючи час до 2-3 тижнів. Економія становить 180 000 грн/рік.

Залучення грантового фінансування. Наявність сучасної системи моніторингу з геопросторовими даними високої роздільності підвищує конкурентоспроможність наукових проєктів НПП при подачі заявок на міжнародні гранти [66]. Консервативна оцінка – 300 000 грн додаткового фінансування щороку.

Попередження порушень. Система дозволяє виявляти незаконні вирубки на ранніх стадіях через аналіз змін рослинного покриву, а високоякісні ортофотоплани служать доказами в судових справах. Підвищення ефективності стягнення відшкодувань – 300 000 грн/рік.

Додаткові рекреаційні надходження. Якісні візуалізаційні матеріали (3D-моделі, інтерактивні карти) підвищують привабливість парку для екотуристів – 200 000 грн/рік.

Економія на сторонніх дослідженнях. Скорочення потреби в договорах з науковими інститутами на 50-60% – 180 000 грн/рік.

Загальний річний економічний ефект: $800\,000 + 180\,000 + 300\,000 + 300\,000 + 200\,000 + 180\,000 = 2\,000\,000$ грн/рік.

Чистий річний ефект $= 2\,000\,000 - 820\,000 = 1\,180\,000$ грн/рік.

4.3. Розрахунок терміну окупності та показників ефективності

Термін окупності:

$T = \text{Інвестиції} / \text{Чистий річний ефект} = 4\,450\,000 / 1\,180\,000 = 3,77$ року (45 місяців).

Чиста приведена вартість (NPV) за 7 років при ставці дисконтування 9%:

$.NPV = -4\,450\,000 + \sum (1\,180\,000 / (1,09)^t) = +1\,491\,935$

Індекс прибутковості:

$PI = \sum (\text{дисконтовані потоки}) / \text{Інвестиції} = 5\,941\,935 / 4\,450\,000 = 1,34$.

Аналіз чутливості показує, що навіть у песимістичному сценарії (економія персоналу на 30% менша, експлуатаційні витрати на 20% вищі) проект окупається за 7,4 року, що є прийнятним для державних природоохоронних установ.

4.4. Порівняльний аналіз з альтернативними варіантами

Варіант 1: Традиційні методи (статус-кво). Постійні витрати 1 200 000 грн/рік на персонал без економії. Накопичені витрати за 7 років – 8,4 млн грн.

Варіант 2: Супутникові дані (Sentinel-2, Landsat). Мінімальні інвестиції (150 000 грн), але низька роздільність (10-30 м) не дозволяє детального моніторингу. Економія лише 200 000 грн/рік, NPV за 7 років +125 000 грн.

Варіант 3: Повна система з БПЛА (наш проект). Найвища роздільність (2-5 см), максимальна економія, NPV +1 491 935 грн. Оптимальний вибір для НПП площею понад 10 000 га.

Висновок

Техніко-економічне обґрунтування підтверджує високу ефективність впровадження системи моніторингу з БПЛА для установ ПЗФ. Початкові інвестиції 4,45 млн грн окупаються за 3 роки 9 місяців. Річна економія 1,18 млн

грн формується переважно за рахунок скорочення витрат на персонал (76% менше польових робіт). $NPV = +1,49$ млн грн та $PI = 1,34$ підтверджують ефективність проекту. Система є оптимальним варіантом для НПП середнього розміру порівняно з традиційними методами або використанням лише супутникових даних [67].

РОЗДІЛ 5. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСІ МОНІТОРИНГУ РОСЛИННОГО ПОКРИВУ НА ТЕРИТОРІЯХ ПЗФ

5.1. Характеристика умов праці персоналу установи ПЗФ

Впровадження системи моніторингу з БПЛА є важливим кроком у покращенні ефективності природоохоронної діяльності. Однак експлуатація системи пов'язана з трудовою діяльністю персоналу – оператора БПЛА, наукового співробітника, інспектора охорони. Цей розділ присвячено аналізу умов їх праці та розробці заходів безпеки.

Діяльність персоналу має двоякий характер: робота в адміністративних приміщеннях та польові роботи на заповідній території.

5.1.1. Робоче місце в адміністративному приміщенні

Основне робоче місце наукового співробітника-аналітика – обробка геопросторових даних, аналіз результатів класифікації рослинності, підготовка звітів для літопису природи. Робоче місце включає комп'ютер з 1-2 моніторами для перегляду мультиспектральних знімків. Умови праці регулюються ДСанПіН 3.3.2.007-98 для робіт з відеодисплейними терміналами.

Ключові параметри: температура 20-22°C взимку, 23-25°C влітку; вологість 40-60%; освітленість не менше 300 лк; шум не більше 50 дБА. Тривалість роботи з комп'ютером 6-8 годин на день вимагає регламентованих перерв по 15 хвилин кожні 2 години.

5.1.2. Робота на території природно-заповідного фонду

Польова робота включає: виконання зйомок з БПЛА (вибір місця старту, запуск, контроль польоту, посадка), закладання наземних пробних площ для валідації результатів класифікації (30-50 площ на сезон), інспекційні обходи для перевірки ділянок зі змінами рослинності.

Умови праці характеризуються впливом природних факторів: гірський рельєф з перепадами висот до 1500 м та крутизною схилів до 40°, несприятливі

погодні умови (раптові грози, дощі, тумани), відсутність мобільного зв'язку на 60-70% території, біологічні небезпеки (кліщі, отруйні рослини, дикі тварини).

5.2. Аналіз небезпечних та шкідливих виробничих факторів

5.2.1. Фактори в адміністративному приміщенні

Шкідливі фактори:

- Напруга зорових аналізаторів при тривалій роботі з растровими зображеннями (ризик зорового втомлення, синдрому "сухого ока")
- Статичне навантаження на опорно-руховий апарат (остеохондроз, тунельний синдром)
- Психофізіологічне навантаження при аналізі великих обсягів даних
- Електромагнітне випромінювання від комп'ютерної техніки

Небезпечні фактори:

- Ураження електричним струмом (220 В)
- Пожежна небезпека (серверне обладнання, паперова документація)

5.2.2. Фактори на території ПЗФ

Небезпечні фактори:

- Складний рельєф – ризик падіння на схилах (вивихи, переломи, травми голови)
- Неприятливі погодні умови – грози (ураження блискавкою), зливи (переохолодження), спека (теплові удари)
- Біологічні небезпеки – іксодові кліщі (бореліоз, енцефаліт), отруйні рослини, дикі тварини
- Робота з БПЛА – травмування пропелерами (10 000 об/хв), падіння БПЛА, займання літій-полімерних акумуляторів
- Відсутність зв'язку – неможливість виклику допомоги, час евакуації до лікарні 3-5 годин

Шкідливі фактори:

- Фізичне навантаження – переходи 5-15 км/день з обладнанням 10-15 кг на гірській місцевості
- Неприятливий мікроклімат – робота на відкритому повітрі при температурі +5...+30°C
- Ультрафіолетове випромінювання – підвищена інтенсивність на висоті 1500-2000 м
- Шум від БПЛА – до 70-75 дБА при зависанні

5.3. Заходи щодо забезпечення безпеки та охорони праці

5.3.1. Організаційні заходи

Система інструктажів: вступний, первинний, повторний (кожні 6 місяців), цільовий перед кожним виходом в поле з повідомленням маршруту та планового часу повернення.

Організація польових робіт: категорична заборона виходу в поле поодиночці (тільки групами 2-3 особи), обов'язкове інформування адміністрації про маршрут та час повернення, при затримці більше 2 годин – початок пошукових заходів.

Медичні огляди та вакцинація: щорічні медичні огляди, вакцинація проти кліщового енцефаліту (3 ін'єкції за схемою 0-1-12 місяців, ревакцинація кожні 3 роки), вакцинація проти правця.

5.3.2. Засоби індивідуального захисту

Для польових робіт:

- Спеціальний одяг: польовий костюм світлих кольорів (для виявлення кліщів) з манжетами, високі черевики з протиковзною підошвою, накидка від дощу, панاما від сонця
- Репеленти від кліщів (обробка кожні 4-6 годин)
- Сонцезахисні окуляри з УФ-фільтром (UV 400)
- Аптечка першої допомоги: знеболюючі, антигістамінні, антисептики, перев'язувальні матеріали, пристрій для видалення кліщів, охолоджуючий пакет

Технічне оснащення:

- GPS-навігатори (мінімум 2 шт на групу для резервування)
- Супутникові телефони або радіостанції для зв'язку на ділянках без покриття мобільних операторів

- Система екстреного виклику (кнопка SOS на GPS-трекері)

5.3.3. Безпечна експлуатація БПЛА

- Огляд місця старту на відсутність перешкод у радіусі 50 м
- Перевірка технічного стану перед кожним польотом
- Дотримання мінімальної відстані 10 м від людей
- Заборона польотів при вітрі понад 12 м/с, під час грози, у тумані
- Використання автоматичних режимів польоту для мінімізації помилок
- Вогнестійкі контейнери для перевезення літій-полімерних акумуляторів

5.4. Пожежна безпека та дії в надзвичайних ситуаціях

Попередження лісових пожеж: заборона розведення багаття в заповідній зоні, куріння дозволяється лише на відкритих ділянках з обов'язковим затушуванням, використання БПЛА для раннього виявлення пожеж (система автоматично виявляє термічні аномалії).

Дії при грозі: припинити польоти БПЛА, спуститись з вершин, уникати окремих дерев, прийняти позу мінімального контакту з землею (присісти на рюкзак, ноги разом).

Дії при укусі кліща: видалення спеціальним пристроєм, збереження кліща для аналізу, обробка місця укусу антисептиком, звернення до інфекціоніста після повернення [68].

Евакуація при травмі: при можливості самостійного пересування – до найближчої дороги, при важких травмах – виклик евакуаційної групи через супутниковий телефон.

5.5. Режим праці та відпочинку

Для офісної роботи: регламентовані перерви по 15 хвилин після кожних 2 годин роботи з комп'ютером, обідня перерва не менше 45 хвилин.

Для польових робіт: робочий день 6-8 годин (з урахуванням інтенсивного фізичного навантаження), короткі перерви кожні 1,5-2 години, питний режим 2-3 літри води/день влітку, після 10-15 днів інтенсивних польових робіт – 2-3 дні відпочинку [2].

Висновок

Система моніторингу з БПЛА є важливим заходом охорони праці, що скорочує потребу в наземних обстеженнях на 76%, зменшуючи час перебування персоналу в небезпечних умовах гірської місцевості з 4-5 місяців до 2-3 місяців. Основні небезпеки польової роботи: складний рельєф (падіння), біологічні фактори (кліщі – бореліоз, енцефаліт), несприятливі погодні умови (грози), відсутність зв'язку та віддаленість від медичної допомоги.

Ефективність системи як заходу безпеки досягається при дотриманні правил: обов'язкове використання ЗІЗ (польовий костюм, репеленти, аптечка), заборона виходу в поле поодиночці, наявність засобів зв'язку (супутникові телефони), вакцинація проти кліщового енцефаліту, дотримання правил безпечної експлуатації БПЛА [69]. Система трансформує моніторинг рослинності з трудомісткої польової діяльності в безпечну роботу в офісі з періодичними короткочасними виходами для валідації результатів.

Параметр	ГІС	БПЛА
Основна функція	Аналіз просторових даних	Збір зображень та відео в реальному часі
Тип даних	Просторові дані, карти, статистика	Зображення, відео, сенсорні дані
Область застосування	Моніторинг великих територій	Моніторинг важкодоступних територій
Час збору даних	Періодичний моніторинг	Оперативне реагування, збір в реальному часі

Вартість	Висока (необхідність програмного забезпечення, аналізу)	Середня (вартість БПЛА та аксесуарів)
Технічні вимоги	Висококваліфіковані фахівці з аналізу даних	Навички в керуванні БПЛА та обробці даних
Обмеження	Залежність від якості даних, обмеження за часом	Обмежений час роботи, погодні умови
Прогнозування	Можливість прогнозування змін на основі аналізу	Немає прогнозування, лише зображення

Список використаних джерел

1. Закон України "Про природно-заповідний фонд України" від 16.06.1992 № 2456-XII (зі змінами).
2. 2. Закон України "Про охорону праці" від 14.10.1992 № 2694-XII (зі змінами). URL:
3. Положення про Літопис природи / Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 12.11.2009 № 649.
4. Шеляг-Сосонко Ю.Р., Дубина Д.В., Дзюба Т.П. та ін. Геоботанічне районування України та суміжних територій. Український ботанічний журнал. 2004. Т. 61. № 1. С. 6-17.
5. Стойко С.М., Міщенко О.В. Організація науково-дослідної діяльності в установах природно-заповідного фонду України. Заповідна справа в Україні. 2015. Т. 21. № 1. С. 3-9.
6. Поливач К.А. Картографічне забезпечення реалізації екологічної політики у природно-заповідній сфері України. Український географічний журнал. 2020. № 2. С. 34-42.
7. Яровий І.П. Моніторинг фенологічного розвитку типової та ендемічної флори природного заповідника: кваліфікаційна робота магістра. Маріупольський державний університет, 2020.
8. Біатов А.П., Брусненцова Н.О. Досвід накопичення наукових даних, адаптованих для візуалізації у ГІС, на територіях природно-заповідного фонду. Теріофауна заповідних територій та збереження ссавців: матеріали ХІХ Теріологічної школи-семінару. 2018.
9. Довгий С.О., Лялько В.І., Бабійчук С.М., Кучма Т.Л., Томченко О.В., Юрків Л.Я. Основи дистанційного зондування Землі: історія та практичне застосування: навч. посіб. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2019. 316 с. ISBN 978-617-7734-01-6

10. Довгий С.О., Бабійчук С.М., Кучма Т.Л. та ін. Дистанційне зондування Землі: аналіз космічних знімків у геоінформаційних системах: навч.-метод. посіб. Київ: Національний центр «Мала академія наук України», 2020. 268 с. ISBN 978-617-7945-11-5
11. Байрак Г.Р., Муха Б.П. Дистанційні дослідження Землі: навч. посіб. Львів: Вид-во ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. 712 с. ISBN 978-966-613-761-9
12. Томченко О.В. Дистанційне зондування Землі як науковий напрям: історія та значення в сучасному світі. Науковий центр аерокосмічних досліджень Землі ІГН НАН України. 2018.
13. Малишева Н.Р. Дистанційне зондування Землі з космосу – не лише технічна проблема. Правова держава. 2019. Вип. 30. С. 218-229. DOI: 10.33663/0869-2491-2019-30-218-229
14. Яровий О.В. Системи управління безпілотними літальними апаратами для здійснення моніторингу наземних об'єктів. Системи управління, навігації та зв'язку. 2018. Вип. 3. С. 33-37. DOI: 10.26906/SUNZ.2018.3.033
15. . Попов М.О. Застосування дистанційного зондування Землі у вивченні геоекологічних проблем України. Вісник НАН України. 2024. № 5. С. 45-52.
16. Янчевський С.Л., Ракушев М.Ю., Зуйко В.В., Зотов С.В. Аналіз галузі дистанційного зондування Землі високої просторової розрізненості для вирішення завдань у сфері безпеки і оборони. Збірник наукових праць ЦВСД НУОУ. 2020. № 3(70). С. 121-128. DOI: 10.33099/2304-2745/2020-3-70/121-128
17. Правила польотів безпілотних літальних апаратів / Наказ Державної авіаційної служби України від 07.02.2022 № 206. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0328-22>
18. Anderson K., Gaston K.J. Lightweight unmanned aerial vehicles will revolutionize spatial ecology. *Frontiers in Ecology and the Environment*. 2013. Vol. 11. № 3. P. 138-146. DOI: 10.1890/120150

19. Colomina I., Molina P. Unmanned aerial systems for photogrammetry and remote sensing: A review. *ISPRS Journal of Photogrammetry and Remote Sensing*. 2014. Vol. 92. P. 79-97. DOI: 10.1016/j.isprsjprs.2014.02.013
20. Tang L., Shao G. Drone remote sensing for forestry research and practices. *Journal of Forestry Research*. 2015. Vol. 26. № 4. P. 791-797. DOI: 10.1007/s11676-015-0088-y
21. Tmušić G., Manfreda S., Aasen H., et al. Current practices in UAS-based environmental monitoring. *Remote Sensing*. 2020. Vol. 12. № 6. Article 1001. DOI: 10.3390/rs12061001
22. Liu Y., Liu S., Li J., et al. UAVs as remote sensing platforms in plant ecology: review of applications and challenges. *Journal of Plant Ecology*. 2021. Vol. 14. № 6. P. 1003-1023. DOI: 10.1093/jpe/rtab089
23. Abdullah M.M., Al-Ali Z.M., Blanton A., et al. UAVs for improving seasonal vegetation assessment in arid environments. *Frontiers in Environmental Science*. 2024. Vol. 12. Article 1366712. DOI: 10.3389/fenvs.2024.1366712
24. Sommerville I. *Software Engineering*. 10th edition. Pearson Education, 2015. 816 p.
25. Pressman R.S., Maxim B.R. *Software Engineering: A Practitioner's Approach*. 9th edition. McGraw-Hill Education, 2020. 976 p.
26. Larman C. *Applying UML and Patterns: An Introduction to Object-Oriented Analysis and Design and Iterative Development*. 3rd edition. Prentice Hall, 2004. 736 p.
27. Коваленко І.І., Шаховська Н.Б. *Архітектура програмного забезпечення: навчальний посібник*. Львів: Львівська політехніка, 2019. 172 с.
28. Савченко В.С. *Управління розробкою програмного забезпечення: навчальний посібник*. Київ: КНУ ім. Т.Шевченка, 2019. 185 с.

29. Rouse J.W., Haas R.H., Schell J.A., Deering D.W. Monitoring vegetation systems in the Great Plains with ERTS. Third ERTS Symposium, NASA SP-351. 1973. Vol. 1. P. 309-317.
30. Huete A.R. A soil-adjusted vegetation index (SAVI). Remote Sensing of Environment. 1988. Vol. 25. № 3. P. 295-309. DOI: 10.1016/0034-4257(88)90106-X
31. Huete A., Didan K., Miura T., Rodriguez E.P., Gao X., Ferreira L.G. Overview of the radiometric and biophysical performance of the MODIS vegetation indices. Remote Sensing of Environment. 2002. Vol. 83. № 1-2. P. 195-213. DOI: 10.1016/S0034-4257(02)00096-2
32. Xue J., Su B. Significant remote sensing vegetation indices: A review of developments and applications. Journal of Sensors. 2017. Vol. 2017. Article ID 1353691. DOI: 10.1155/2017/1353691
33. Matese A., Di Gennaro S.F. Beyond the traditional NDVI index as a key factor to mainstream the use of UAV in precision viticulture. Scientific Reports. 2021. Vol. 11. Article 2721. DOI: 10.1038/s41598-021-81652-3
34. Четверіков Б.В., Калинич І.В. Методика застосування даних дистанційного зондування землі в оцінці наслідків надзвичайних ситуацій. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2022. 120 с. ISBN 978-966-941-762-6
35. Бурштинська Х., Станкевич С., Денис Ю. Фотограмметрія та дистанційне зондування. Навчальний посібник. Львівська політехніка, 2020.
36. Світличний О.О., Плотницький С.В. Основи геоінформатики: навчальний посібник / За заг. ред. О.О. Світличного. Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. 295 с.
37. Рудько Г.І., Назаренко М.В. Геоінформаційні технології в надрокористуванні (на прикладі ГІС К-MINE). Київ: Карбон ЛТД, 2011. 240 с.
38. Кохан С.С. Картографічне моделювання в геоінформатиці. Навчальний посібник. Київ, 2003. 186 с.

39. Кушнір А.С., Лейберюк О.М. База даних палеоґрунтознавчих досліджень голоцену в межах рівнинної частини України на основі ГІС-технологій. Український географічний журнал. 2022. № 1. С. 47-52.
40. Мацібора О.В. Веб-орієнтовані геоінформаційні системи та їх використання для обробки палеогеографічних даних. Український географічний журнал. 2019. № 1. С. 51-58.
41. Longley P.A., Goodchild M.F., Maguire D.J., Rhind D.W. Geographic Information Science and Systems. 4th edition. Wiley, 2015. 496 p.
42. Chang K. Introduction to Geographic Information Systems. 9th edition. McGraw-Hill Education, 2019. 464 p.
43. PostgreSQL Global Development Group. PostgreSQL 15 Documentation. 2023. URL: <https://www.postgresql.org/docs/15/>
44. PostGIS Documentation. PostGIS 3.4.3 Manual. 2024. URL: <https://postgis.net/docs/>
45. Obe R.O., Hsu L.S. PostGIS in Action. 3rd edition. Manning Publications, 2021. 704 p.
46. Поляков В.М., Толокнов І.А. Бази даних. Проектування та реалізація: навчальний посібник. Харків: ХНЕУ, 2018. 264 с.
47. Березюк О.В. Організація баз даних та знань: підручник. Вінниця: ВНТУ, 2019. 230 с.
48. Теленик С.Ф., Ролік О.І. Системи управління базами даних: навчальний посібник. Київ: Видавничий дім «Букрек», 2017. 260 с.
49. Grinberg M. Flask Web Development: Developing Web Applications with Python. 2nd edition. O'Reilly Media, 2018. 316 p.
50. Грінберг М. Розробка веб-додатків з використанням Flask мовою Python / пер. з англ. Київ: ДМК Прес, 2019. 272 с.
51. Стахурський Д.В. Розробка веб застосунку з використанням фреймворку Flask та графічної бібліотеки Folium: кваліфікаційна робота бакалавра.

- Національний університет "Києво-Могилянська академія", 2020. URL:
<https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/18934>
52. McKinney W. Python for Data Analysis: Data Wrangling with Pandas, NumPy, and IPython. 3rd edition. O'Reilly Media, 2022. 579 p.
53. Бондарчук О.І., Марущак Я.Ю. Основи алгоритмізації та програмування мовою Python: навчальний посібник. Львів: Львівська політехніка, 2020. 208 с.
54. Марченко А.І., Співак М.В. Програмування на мові Python: підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2020. 340 с.
55. Banks A., Porcello E. Learning React: Modern Patterns for Developing React Apps. 2nd edition. O'Reilly Media, 2020. 310 p.
56. Олійник А.О., Шевченко І.А., Швед С.В. Комп'ютерні мережі: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 408 с.
57. Li Z., Zhang Q., Li D., et al. Application of UAV remote sensing for vegetation identification: a review and meta-analysis. *Frontiers in Plant Science*. 2025. Vol. 16. Article 1452053. DOI: 10.3389/fpls.2025.1452053
58. Gano B., Dembele J.S.B., Ndour A., et al. Drone-based imaging sensors, techniques, and applications in plant phenotyping for crop breeding: A comprehensive review. *The Plant Phenome Journal*. 2024. Vol. 7. № 1. Article e20100. DOI: 10.1002/ppj2.20100
59. Zhang C., Valente J., Kooistra L., et al. Fundamental practices for drone remote sensing research across disciplines. *Drones and Sustainable Agriculture*. 2024. Vol. 1. № 1. P. 1-32. DOI: 10.1139/dsa-2023-0021
60. Yang H., Li F., Wang W., et al. Intelligent agriculture: deep learning in UAV-based remote sensing imagery for crop diseases and pests detection. *Frontiers in Plant Science*. 2024. Vol. 15. Article 1435016. DOI: 10.3389/fpls.2024.1435016
61. Breiman L. Random Forests. *Machine Learning*. 2001. Vol. 45. № 1. P. 5-32. DOI: 10.1023/A:1010933404324

62. Pedregosa F., Varoquaux G., Gramfort A., et al. Scikit-learn: Machine Learning in Python. Journal of Machine Learning Research. 2011. Vol. 12. P. 2825-2830.
63. Гриценко В.І., Жилін К.С. Інтелектуальні інформаційні системи: навчальний посібник. Київ: НАУ, 2018. 384 с.
64. Коваль Л.Г. Архітектура комп'ютерів: підручник. Київ: Інформаційні системи, 2018. 500 с.
65. Турчак О.М. Економічне обґрунтування інвестиційних проектів у сфері інформаційних технологій: навчальний посібник. Київ: КНЕУ, 2019. 210 с.
66. Бойчик І.М. Економіка підприємства: підручник. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ: Атіка, 2007. 528 с.
67. Гандзюк М.П., Желібо Є.П., Халімовський М.О. Основи охорони праці: підручник. 6-те вид. Київ: Каравела, 2018. 384 с.
68. Єрмакова О.А. Безпека життєдіяльності: навчальний посібник. Харків: ХНЕУ, 2017. 320 с.
69. Лапін В.М. Безпека життєдіяльності людини: навчальний посібник. Львів: Львівська політехніка, 2016. 260 с.